

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra hudební výchovy

Bakalářská práce

Vladislava Nohová

2011

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra hudební výchovy

Zdena Janžurová, Milada Borová
– Klavírní školička

Bakalářská práce

Vedoucí práce: MgA. Libuše Tichá, Ph.D.

Autor: Vladislava Nohová

Specializace v pedagogice

Hudební výchova se zaměřením na vzdělávání – Německý jazyk se zaměřením
na vzdělávání

Praha 2011

Potvrzuji, že jsem bakalářskou práci na téma Zdena Janžurová, Milada Borová – Klavírní školička zhotovila samostatně za použití uvedené literatury a pramenů. Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze je identická s její tištěnou podobou.

V Praze 1. 4. 2011

.....

Děkuji vedoucí práce MgA. Libuši Tiché, Ph.D. za odbornou pomoc a vynaložené úsilí, které mi poskytla při zpracování bakalářské práce.

Obsah

Úvod	5
I Koncepce Klavírní školičky	6
I. 1 Specifika výuky předškolních dětí	6
I. 2 Klíčové myšlenky Klavírní školičky	8
II Základní prvky počátečního vyučování	11
II. 1 Hudební a pohybové hry	11
II. 2 Rytmizace a melodizace říkadél	15
II. 3 Principy čtení not	17
II. 4 Klavírní technika, jednotlivé druhy úhozů	21
II. 5 Hudební obsah a výraz	25
III Srovnání koncepce Klavírní školičky s koncepcemi dalších škol nejčastěji užívaných pro výuku předškolních a raně školních dětí.....	28
III. 1 Nová klavírní škola 1. díl.....	28
III. 2 Klavírní škola pro začátečníky.....	33
III. 3 Europäische Klavierschule, Band I	39
Závěr	47
Résumé	48
Zusammenfassung	49
Seznam použitých pramenů a literatury.....	50
Přílohy.....	52
Seznam příloh	53

Úvod

V dnešní době je klavírním pedagogům základních uměleckých škol k dispozici velké množství českých i zahraničních materiálů, ze kterých lze při výuce čerpat a vybírat. Klavírní školička je již několik let jednou z nejpoužívanějších (ne-li přímo nejpoužívanější) škol určených k výuce předškolních a raně školních dětí. Již od svého prvního vydání v roce 1978 si udržuje své vyjímečné postavení. Svým rozsahem, metodickým propracováním i výtvarným zpracováním je věrným průvodcem nejen žáků při jejich prvních krůčcích ve světě hudby, ale zejména začínajících pedagogů. Je téměř bezdennou studnicí nápadů a námětů k činnostem a hrám rozvíjejícím dětskou hudebnost a probouzejícím zájem o hudbu a hru na klavír. Je inspirací pro žáka i učitele, jakousi první hudební knížkou, prvním slabikářem, hudební maminkou i kamarádem.

Tato škola – téměř 35 let stará – dle mého názoru není dosud překonána, proto jsem se rozhodla věnovat se ve své bakalářské práci právě jí. Pokusím se rozebrat pojetí výuky jednotlivých oblastí klavírní hry v této škole a v souvislosti s uvedenou literaturou poukázat na jejich význam v počátcích klavírní výuky, najít společné a rozdílné body v dílech českých i zahraničních pedagogů a přiblížit Klavírní školičku a její principy těm, kteří jsou stejně jako já na začátku své pedagogické práce a práce průvodce dětí světem hudby.

Kromě studia uvedených materiálů využívám v této práci své dosavadní zkušenosti s výukou předškolních a raně školních dětí. Věřím, že by má bakalářská práce mohla být inspirací jak pro studenty klavírní hry na pedagogické fakultě či konzervatořích, tak i pro začínající učitele na základních uměleckých školách.

I Koncepce Klavírní školičky

I. 1 Specifika výuky předškolních dětí

Výuka dětí v každém věku má svá specifika. Jiným způsobem je nutné pracovat s dětmi začínajícími s hrou na klavír v osmi letech, jinak s dětmi čtyřletými. „Dítě vnímá hudbu ve třetím a čtvrtém roce svého života globálně, tj. všechno najednou (všechno, co ve svém okolí slyší). Je schopno rozeznat některé složky zvukových podnětů, jako sílu, výšku, délku a barvu... S rozvojem řeči se zdokonaluje i rytmicko-metrické spojení slova s melodií. Postupně se formuje tonální cítění... Ve čtyřech až šesti letech se dítěti zdokonaluje paměť. Rozvíjejí se první náznaky hudebního myšlení, dokáže poznat úryvek písně, dozpívá melodickou frázi, umí vyvodit některé závěry z poslouchané hudby. Zájem o hudební činnost roste.“¹

Mnohé výzkumy prokázaly důležitost hudební výchovy v raném věku dítěte. „Zpěv například pozitivně ovlivňuje rozvoj slovní zásoby a artikulace. ... Prostorovou představivost, což je jedna ze složek zkoumaných inteligenčními testy, zlepšuje konkrétně hra na hudební nástroj. Spolu s tím rozvíjí i motorickou zručnost, posilňuje paměť a pozornost.“²

Stanovit optimální věk pro začátek nástrojové výuky není snadné a názory na tuto otázku se rozcházejí. V tomto ohledu se zcela ztotožňuji s názorem ruské pedagožky Taťány Borisovny Judoviny-Galperiny. Ta ve své knize *U klavíru bez slz aneb Jsem pedagog dětí*³ uvádí, že optimálním věkem pro začátek výuky hry na nástroj jsou tři roky. Dítě ještě není zatěžováno školními povinnostmi, rádo si hraje a samo muzicíruje,

¹ CHALOUPKOVÁ, Eliška. „*Předškolní estetická výchova*“ v *Zuš v Dubí*. Teplice : Konzervatoř Teplice, 2008. 34 s.

² ŠTEFEK, František. *My jsme malí muzikanti : První kroky. Moje psychologie : 4. speciální edice*. Listopad 2009, 11, s. 21-22. ISSN 1802-2073.

³ JUDOVINA-GALPERINA, Taťána Borisovna. *U klavíru bez slz aneb Jsem pedagog dětí*. Vyd. 1. Brno : LYNX, 2010. 149 s. ISBN 80-902932-0-4.

zdokonaluje se řeč i motorické schopnosti. Pro tříleté děti však zatím ve školském systému neexistuje prostor. Ačkoli je tento věk charakteristický vysokou vnímavostí, citlivostí a touhou objevovat vše nové, není toho zatím k hudebnímu rozvoji využíváno.

V poslední době se na mnoha hudebních školách objevují projekty zaměřené na výuku předškolních dětí. Tyto projekty, které vedou specializovaní pedagogové, bývají však většinou pouze všeobecné. Zaměřují se na rozvoj všeobecné hudebnosti bez okamžité návaznosti na praktickou hru na určitý nástroj.

Osobnost každého dítěte je jiná. Ke každému je nutné přistupovat individuálně, najít si svou vlastní cestičku. Učitel musí být kreativní a přizpůsobivý. Musí být citlivým posluchačem a nenápadným rádcem a pomocníkem. Všechny tyto vlastnosti by měly být při výuce předškolních dětí ještě znásobeny. „Tvořivé kombinování nejrůznějších postupů a metod – individuálně, s ohledem na žákovu osobnost, na míru jeho talentu a schopnosti, jeho věk i na další okolnosti jeho studia – je znakem učitelského mistrovství.“⁴ Jak také píše ve své knize Taťána Borisovna Judovina-Galperina „Dětský pedagog musí vládnout celým komplexem schopností, musí mnoho vědět a mnoho umět. Avšak to nejdůležitější je bezmezná láska k dětem.“⁵

Doba schopnosti koncentrace dětí tří- až čtyřletých je přibližně 10 minut, čtyř- až pětiletých 11 až 21 minut. Aby nebylo dítě přetěžováno, musí učitel především dbát na dodržování těchto limitů. Výuka by měla probíhat naprosto nenásilnou formou, žák nesmí mít pocit, že je vyučován. Příjemná atmosféra bez studu a strachu by měla být samozřejmostí. „Nikdy nelitujeme času na rozhovor, ve kterém nám děti sdělují své zážitky, poněvadž tím lépe můžeme vybírat podklady pro další hudební činnost. ...

⁴ TICHÁ, Libuše. *Slyšet a myslet u klavíru : Práce na rozvoji talentu interpreta - klavíristy*. Vyd. 1. Praha : Nakladatelství Akademie múzických umění, 2009. s 45. ISBN 978-80-7331-151-3.

⁵ JUDOVINA-GALPERINA, Taťána Borisovna. *U klavíru bez slz aneb Jsem pedagog dětí*. Vyd. 1. Brno : LYNX, 2010. s 9 . ISBN 80-902932-0-4.

Hlavním kritériem učitelovy práce by nemělo být množství probrané látky, ale pozvolné získání dítěte pro aktivní účast na hudebním prožitku.⁶

Žák nesmí být přetěžován ani množstvím teoretické látky. U dětí předškolního věku není ještě plně vyvinuto logické myšlení, výklad látky je tedy nutné přizpůsobit věku a omezit ho jen na potřebné minimum. „Vyvarujme se příliš rozumové hudební výchově... Dítě chce nejdříve prožívat a pak poznávat.“⁷

Z fyziologického hlediska je tříleté dítě na hru již plně vybaveno. Pouze omezené rozpětí ruky vyžaduje pečlivý výběr cvičení a skladbiček, aby nebyla ruka přetěžována nebo deformována. Od počátku je nutné dbát na správné sezení u nástroje, držení těla a volnost paže, abychom předcházeli nesprávným návykům. Chvilé soustředění musí být prokládány chvílemi uvolnění – např. pohybem (tancem, procházkou apod.) či rozhovorem.

Velmi často se u žáků setkáváme se specifickými poruchami chování a učení. Ty se projevují již v raném věku a vhodným přístupem pedagoga od počátku výuky lze jejich následky zmírnit či dokonce téměř odstranit.

„Učitelovy omyly, defekty učení, obzvláště v rané, počáteční etapě učení, mohou žákovi způsobit (a způsobují!) nenapravitelné škody.“⁸ Proto by měl být učitel předškolních dětí obzvláště pozorný a vnímavý, nebýt jen učitelem, ale i psychologem a přítelem.

I. 2 Klíčové myšlenky Klavírní školičky

Klavírní školička Zdeny Janžurové a Milady Borové je „Pedagogická publikace s metodickým návodem pro výuku předškolních

⁶ JANŽUROVÁ, Zdena; BORO VÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 8, 9 . ISMN M-2050-0648-8.

⁷ JANŽUROVÁ, Zdena; BORO VÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 8. ISMN M-2050-0648-8.

⁸ JUDOVINA-GALPERINA, Taťána Borisovna. *U klavíru bez slz aneb Jsem pedagog dětí*. Vyd. 1. Brno : LYNX, 2010. s 9. ISBN 80-902932-0-4.

a raně školních dětí na LŠU se zaměřením i ke čtyřruční hře a ke hře z listu.“⁹ Vznikla roku 1978, přesto je díky své nadčasovosti dodnes hojně užívána. Na Školičce dále spolupracoval ilustrátor Josef Paleček, jehož nádherné obrázky výborně oživují a doplňují sklادbičky skladatele Luboše Sluky. Společně pak navozují příjemnou, hravou a tvořivou atmosféru.

Autorky se opírají o výrok Jana Amose Komenského: „Musica maxima nobis naturalis est.“¹⁰ a jeho Informatorium školy mateřské, kde Komenský již v raném věku využívá při výchově hudební prvky. Potvrzují také myšlenku výuky metodou hry, proto je ve Školičce zařazeno množství říkadél, hádanek, her a lidových písní.

Klavírní školička je postavena na hře podle sluchu. Hlavním cílem je „...v hravé činnosti probudit jejich (dětské – pozn. autorky bakalářské práce) hudební cítění, navodit sluchovou a rytmickou představivost, rozvíjet hudební paměť i tvořivost, vše v jednotě se zvládnutím základních prvků klavírní hry.“¹¹ „Z hlediska koncepce technického řešení jde pak v Česku o první a dosud nekomplexněji pojatou klavírní školu, respektující poznatky moderní klavírní pedagogiky.“¹²

V dnešní uspěchané době, kdy jsou rodiče žáků často nadměrně pracovně vytíženi, je značná část výchovy vkládána do rukou učitele. Děti nepřichází z domova se znalostmi dětských písní a říkadél, je tedy na učitelích ZUŠ, aby hudební vnímání a cítění nejprve probudili a poté systematicky rozvíjeli. Bez spolupráce ze strany rodičů je ale tento proces problematičtější a zdoluhavější. Proto se škola obrací také na rodiče jako

⁹ JANŽUROVÁ, Zdena; BORO VÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 3. ISMN M-2050-0648-8.

¹⁰ Hudba je naší přirozenosti nejbližší. Z: JANŽUROVÁ, Zdena; BORO VÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 6. ISMN M-2050-0648-8.

¹¹ JANŽUROVÁ, Zdena; BORO VÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 6. ISMN M-2050-0648-8.

¹² TICHÁ, Libuše. *Slyšet a myslet u klavíru : Práce na rozvoji talentu interpreta - klavíristy*. Vyd. 1. Praha : Nakladatelství Akademie múzických umění, 2009. s 84. ISBN 978-80-7331-151-3.

důležité spolupracovníky při výchově jejich dětí. Z toho důvodu autorky zařazují netradičně v počátku školy List pro rodiče, kde jsou uvedeny pokyny k nácviku jednotlivých prvků hry. Celá škola je pak postavena na systému dvoustran, kdy pravá stránka je vždy určena žákovi, levá učiteli.

II Základní prvky počátečního vyučování

II. 1 Hudební a pohybové hry

Klavírní školička pomáhá dítěti hravou formou zvládnout nejdůležitější prvky klavírní hry. Zpočátku hraje žák vše jen nápodobou s pomocí učitele. „Hra napodobením učitele, hra na „ozvěnu“ je u dětí první nejpřirozenější metodou nástrojové výuky; hra písniček a drobných skladeb podle sluchu je metodou známou a osvědčenou.“¹³

Školička začíná zdánlivě jednoduchým úkolem – *Posloucháme ticho*. Ticho slouží při této činnosti jako „základ vnímání a koncentrace“¹⁴. Soustředění se na ticho, zvuky a šramoty kolem sebe, není ale v dnešní době, kdy děti téměř neustále obklopuje tzv. „hudební smog“, snadné. Jedním ze základních požadavků při hře na jakýkoliv hudební nástroj (či při zpěvu) je dokázat poslouchat jeho zvuk, barvu a krásu jeho tónu. K tomu je žák ve Školičce veden hned od počátku výuky.

K orientaci v prostoru klávesnice pomáhá žákovi přiřazování hlasů zvířátek k jednotlivým oktávám (*Hra na zvířátka a děti*). Při výběru zvířátek nás mohou inspirovat obrázky na dětské stránce. Předškolní děti mají často problém s pojmy hluboko - vysoko, nahoře - dole, proto je nutné tyto pojmy nahradit dítěti blízkými slovy. „Přiřazování metafor k základním hudebněterminologickým pojmům může být pro dítě vhodnou a nenásilnou cestou k jejich pochopení a osvojení.“¹⁵ Z cvičení lze udělat i zajímavou hru, kdy učitel hraje tóny a dítě se zavřenýma očima určuje,

¹³ TICHÁ, Libuše. *Slyšet a myslet u klavíru : Práce na rozvoji talentu interpreta - klavíristy*. Vyd. 1. Praha : Nakladatelství Akademie múzických umění, 2009. s 42. ISBN 978-80-7331-151-3.

¹⁴ JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVIČKOVÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 14. ISMN M-2050-0648-8.

¹⁵ TICHÁ, Libuše. *Slyšet a myslet u klavíru : Práce na rozvoji talentu interpreta - klavíristy*. Vyd. 1. Praha : Nakladatelství Akademie múzických umění, 2009. s 44. ISBN 978-80-7331-151-3.

zda bručí medvěd, štěká pejsek či zpívá ptáček. Při obrácení rolí (dítě hraje, učitel určuje) musí dítě samo tóny vybírat a učitele kontrolovat, což ho většinou baví ještě mnohem více. Cvičení začínáme velkým tónovým rozpětím (medvěd, ptáček) a postupně se propracováváme k méně vzdáleným tónům (pejsek, kočička, maminka apod.). To již vyžaduje rozvinutější sluchové schopnosti a je někdy možné použít až u starších dětí.

Hru na zvířátka využíváme později i při nácvičku různých druhů úhozu – zejména staccata (*Hra na slepičku*, *Hra na vrabčáka*). *Hra na houpačku* nám zase pomůže při nácvičku odtahu.

Obr. 1

	skřivánek zpívá		pejsek štěká
	vrabec čimčará		kravička bučí
	kočička mňouká		medvěd bručí
	děti zpívají		

Od prvního dotyku kláves kontrolujeme volnost paže. K prožití pocitu volnosti a zároveň k upevnování rytmického cítění je vhodná např. *Hra na zvony*. Dítě hraje na jednom tónu druhým nebo třetím prstem v přirozené poloze rukou (pravá v dvoučárkované, levá v malé oktávě) a přitom pravidelně zpívá pomocná slova *Zvony zvoní, bim, bam*.

Obr. 2

	
Bim, bam, bim, bam	Zvony zvoní, bim, bam

Žák se zde nejen učí pomalý, vláčný úhoz celou paží, ale zároveň také přenáší hrané tóny do své zpěvní polohy. Portamento je pro dítě zpočátku vhodnější než legato, které upřednostňují některé jiné školy. „Hra postupuje od velkých pohybů, které jsou pro vyvíjející se dětskou motoriku nejpřirozenější, postupně k menším a komplikovanějším pohybům.“¹⁶

Hra na zvony prochází v různých podobách celou Školičkou. První fází je již zmíněné opakování jednoho tónu. Druhou fází je přenášení paže přes oktávu každou rukou zvlášť, střídání a navazování rukou. V této fázi slouží cvičení zároveň i k upevnění orientace na klávesnici. Žák se orientuje pomocí skupin dvou a tří černých kláves.

Obr. 3

The musical score is written for piano in 2/4 time, marked 'Pomalú'. It consists of five measures. The lyrics are: 'Zvony zvoní, bim, bam, slavně zvoní, bim, bam, bim.' The notation shows alternating hands (l.r. and p.r.) playing single notes. Dynamics include piano (p) and forte (f). The notes are: Measure 1: l.r. G4, p.r. F4; Measure 2: p.r. G4, l.r. F4; Measure 3: l.r. G4, p.r. F4; Measure 4: l.r. G4, p.r. F4; Measure 5: l.r. G4.

Třetí fází je později přenášení dvojhmatů, a to sekund, tercií, kvart a podle velikosti dětské ruky i kvint. Stále volnou paží shora přenášíme dvojhmaty i přes dvě oktávy, ruce střídáme a navazujeme stejně jako v předchozím cvičení. Nezapomeneme na podložení textem, které udělá z obyčejného cvičení zábavné říkadlo. Procvičíme různé dvojice prstů a různou dynamiku (forte – velký zvon, piano – malý zvoneček).

V každém cvičení je nutné kontrolovat tvar ruky i kvalitu tónu. Důležité je také přenášení váhy těla z nohy na nohu při využívání krajních poloh nástroje. Postupně získává žák větší odvahu a odhad vzdálenosti.

¹⁶ TICHÁ, Libuše. *Slyšet a myslet u klavíru : Práce na rozvoji talentu interpreta - klavíristy*. Vyd. 1. Praha : Nakladatelství Akademie múzických umění, 2009. s 83. ISBN 978-80-7331-151-3.

U menších dětí je kvůli stabilitě a správnému posazení u nástroje důležité používat stoličku pod nohy.

Po *Hře na zvony* jsou důležitou pomůckou *Ozvěny*, zpočátku pouze rytmické. Ty slouží především k rozvíjení rytmické představivosti. Zároveň zde procvičíme hru portamento na jednom tónu. Dítě se pomocí dvou-, tří- a čtyřslabičných slov seznamuje s lichým a sudým metrem. Rytmus slov je vhodné před hraním nejprve vytleskat, čímž si dítě zároveň automaticky uvolní ruce. Střídáním prstů, rukou a využíváním různé dynamiky vzniká sluchově „bohatý tónový zážitek“¹⁷. Slova později rozšíříme na věty, přísloví, říkadla a pořekadla. K rozvíjení melodické představivosti slouží melodické ozvěny, které hrajeme nejdříve na malé tercii $g^1 - e^1$, co nejdříve je však transponujeme, nevyhýbáme se ani černým klávesám. Dítě stále hraje jen nápodobou učitele. Zde autorky poprvé uvádějí požadavek „prožití obsahu daného textu“¹⁸. U melodických ozvěn dbáme více než dříve na výrazné rozlišení dynamiky.

Velmi zajímavá je *Hra na otázky a odpovědi*. Staví na probraných rytmických ozvěnách a je založena na rytmizovaných otázkách učitele, na které dítě stejným způsobem odpovídá a přirozeně tak vytváří vlastní závěti „skladbičky“. „Tato hra je jakýsi základ samostatné činnosti a měla by posilovat dětskou fantazii.“¹⁹ Rozvíjí tvořivost, sluchovou představivost, paměť a elementární smysl pro formu. Při melodizaci tohoto cvičení doporučují autorky využít obrázky ze Školičky či z obrázkových knížek, které si žák přinese z domova.

¹⁷ JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 16. ISMN M-2050-0648-8.

¹⁸ JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 22. ISMN M-2050-0648-8.

¹⁹ JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 20. ISMN M-2050-0648-8.

Obr. 4

Učitel

2/4 Ja - ká je tra - vič - ka?

Jaká je kytička,
jaká je Karkulka?

Žák

2/4 Tra - vič - ka je ze - le - ná.

Pro hudební vývoj dítěte je velmi důležitá *Hra na dirigenta*. Žák se zde nejen seznámí s dvoudobým a třídobým taktovacím schématem, ale zároveň si při dirigování výborně uvolní paže a zádové svaly a procítí rozdíl mezi těžkou a lehkou dobou.

S dirigováním souvisí i pohybové hry. Podle hudby hrané učitelem může žák pochodovat (rázně – jako vojáci, uvolněně – jako hadrové panenky), pohybem lze znázornit i dynamické či agogické změny (viz kapitola II. 5 Hudební obsah a výraz). Školička obsahuje také mnoho zajímavých hudebních hádanek a dokonce i zhudebněnou pohádku.

Všechny hry a cvičení je nutné žákovi přetvářet na míru. Schopnější dítě může např. hrát jednou rukou otázku a druhou odpověď atd. Ke všem hrám se v průběhu výuky v různých obměnách a se zvyšující se náročností vracíme.

II. 2 Rytmizace a melodizace říkadel

Po zvládnutí rytmizace jednotlivých slov přejdeme plynule k rytmizaci jednoduchých říkadel. Postup práce už je dítěti z předchozích cvičení dobře známý – říkadlo spolu s učitelem nejprve zatleská (nebo pleská o nožičky), poté zahraje portamento jednou rukou na jednom tónu. V poslední fázi lze střídat prsty, ruce a hrát v různých oktávách. Školička nabízí k rytmizaci nejznámější říkadla (Šel Janeček na kopeček, Vaří myška kašičku a další) a doporučuje doplnit knihou *Říkadla Josefa Lady*. Texty není vhodné odříkávat monotónně na jednom tónu, naopak – autorky doporučují užít přirozenou řeč s jemným intonačním zvlněním.

Rytmické cítění je nejdůležitější složkou při hře na nástroj, proto je nutné ho systematicky rozvíjet a prohlubovat. Zpočátku se snažíme jen o rozpoznání dlouhé a krátké doby, postupně se propracováváme

i k náročnějším rytmům. Výborně nám přitom poslouží hra, při níž s žákem napodobujeme zvuky kolem sebe – např. hra *Jak zpívají ptáčci* (str. 20). Dítě se zde setká např. s triolami či tečkovaným rytmem. Teorii žákovi samozřejmě nevysvětlujeme, vše se učí tak jako dříve – nápodobou. Každé říkadlo může učitel zharmonizovat, čímž vzniká zajímavá a bohatá skladba.

Postupným prodlužováním říkadel rozvíjíme žakovu paměť a schopnost koncentrace, při rozdělení do obou rukou a jejich pravidelném střídání a navazování pak manuální schopnosti dítěte, zručnost a pohotovost.

K melodizaci slov a říkadel přistupujeme až po zvládnutí jejich rytmické složky. Stavíme na již probraných říkadlech a zpočátku využíváme pouze interval malé tercie. Cvičení hrajeme portamento, nezapomeneme ho také transponovat a rozdělit pro dvě ruce s plynulým navazováním. Schopnější děti mohou hrát i oběma rukama dohromady. Tónový prostor postupně rozšiřujeme vyplněním sestupné malé tercie prostředním tónem, čímž získáváme třítónový model typický pro české hry (*Zlatá brána otevřená, Kolo, kolo mlýnský, ...*). Postupně se dostáváme až na pět či šest tónů. Zde poskytujeme dítěti prostor pro vlastní tvořivost. Učitel předehraje např. jen předvětí, závětí musí žák sám doplnit apod. Tím rozvíjíme tonální citění dítěte (klesající melodie k tónice před závěrem).

Pro bohatší tónový zážitek může učitel všechna říkadla opět harmonizovat a hrát s žákem čtyřručně, čímž si dítě zvyká na doprovod, jeho dynamické odstínění od melodie a poslouchá různé harmonické funkce. Tím opět přirozeně posilujeme tonální a harmonické citění.

Při nácvičku písni je nutné dodržet správný metodický postup. Píseň žákovi nejprve zahrajeme a zazapíváme, poté si společně vyprávíme o jejím obsahu, abychom navodili odpovídající atmosféru. Následně s žákem citlivě a výrazně říkáme text, přičemž lze pohyby naznačit rytmus, při zpěvu pak směr melodie. Nakonec píseň žák nápodobou učitele portamentovým úhozem sám hraje, učitel ho může citlivě doprovodit. Dbáme na to, aby žák pouze nekopíroval vzdálenost kláves hraných učitelem bez předchozí sluchové představy. Se schopnějšími dětmi můžeme střídát prsty, ruce či úhozy.

Sluchová průprava před i během hry z not je nesmírně důležitá, proto se k těmto cvičením pravidelně vracíme a obměňujeme je. Učíme se nové písně podle sluchu, transponujeme je a určujeme s dítětem chybné místo v předehrávané písni. Upevňujeme pojmy hluboko - středně - vysoko a poznáváme melodii klesající a stoupající. K lepšímu uvědomění směru melodie používáme pohyby rukou vzhůru či dolů. Nikdy si s žákem nezapomeneme vyprávět o obsahu písniček a říkadél – jen tak je možné navodit správnou atmosféru skladeb a prožít jejich obsah (pochod - ukolébavka).

II. 3 Principy čtení not

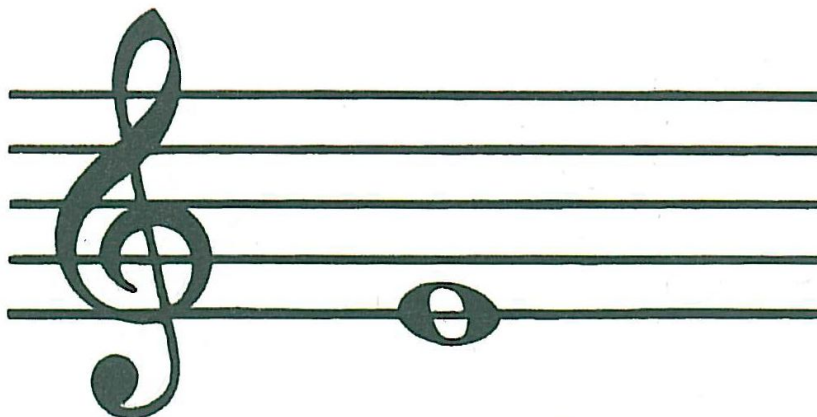
Ačkoli je Školička založena na hře nápodobou a podle sluchu, žák zde také získá první zkušenosti se hrou z not a seznámí se s důležitými hudebními pojmy. Nejdříve pozná notovou osnovu a houslový klíč. Na dětské stránce jsou osnova i klíč zasazeny do obrázku, na jehož vrcholu je příhodně namalován ptáček jako připomínka vysokých tónů, které i v notové osnově stoupají vzhůru (Příloha č. 1). Autorky samy uvádí, že zde dítěti „...otevíráme vstup do říše not“²⁰. Ten by měl být naprosto přirozený a nenásilný. Noty budou dítě provázet celý jeho klavírní život, neměly by proto být „strašákem“ ale průvodcem a pomocníkem.

V rozestupu několika stránek jsou pak představeny jednotlivé tóny a jejich notový zápis. „Oči tříletého dítěte mohou rozlišovat drobné předměty na vzdálenost ne více než 30-35 centimetrů. Ale vždyť vzdálenost mezi očima dítěte a pultem často přesahuje 50 cm! To znamená, že mu nemůžeme předkládat obyčejný notový text, noty musí být vždy hodně

²⁰ JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 42. ISMN M-2050-0648-8.

velké.²¹ Pro lepší vnímání, pochopení a čtení je tedy notová osnova velká několik centimetrů.

Obr. 5

Prvním tónem a notou, se kterými se žák seznámí, je e^1 . Tento tón již dítě velmi dobře zná – z říkadla a ukolébavek, které jsme spolu s ním hráli podle sluchu. Doplňující obrázky souvisí s uvedenými říkadly. Každý tón si žák vyhledá po celé klávesnici a přitom si zpívá určená říkadla. Důležité je, aby byla nota chápána jako značka pro znějící tón, „abychom vždy vycházeli od poznaného slyšeného tónu“²². Říkadla a písničky obsahující probíraný tón musí mít dítě sluchově i intonačně zvládnuté a zažité dříve, než se seznámí s jeho značkou. Po e^1 následují tóny f^1 a g^1 , čímž nedochází k vyčleňování tónu c^1 jako jakéhosi základního či vyjímečného, jako tomu bývá v některých jiných školách. Tóny c^1 a d^1 jsou pak uvedeny společně. S pětiténovou řadou lze dále pracovat – určovat vzestupnou a sestupnou melodii či kvintakord, poznávat vyšší či nižší tón apod. Škola postupně uvádí tóny až do a^2 .

Basový klíč je na rozdíl od nejnovějších klavírních materiálů uveden poměrně pozdě (na straně 153). Prvním uvedeným tónem v tomto klíči je stejně jako v klíči houslovém tón na první lince – G velké,

²¹ JUDOVINA-GALPERINA, Taťána Borisovna. *U klavíru bez slz aneb Jsem pedagog dětí*. Vyd. 1. Brno : LYNX, 2010. s 45. ISBN 80-902932-0-4.

²² JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 54. ISMN M-2050-0648-8.

následuje A velké, H velké, c a d malé. Tento postup je již v dnešních klavírních školách nepoužívaný. Častěji se využívá zrcadlového převratu tónů c^1 , g^1 – f malé a c^2 –c malé, jak tomu je např. v dnes oblíbených Klavírátkách Zuzany Hančilové a Ivy Oplištilové²³ (Příloha č. 17). Desetilinkový tónový systém je použit i v Nové klavírní škole Zdeny Janžurové a Milady Borové²⁴ (více v kapitole III. 1 Nová klavírní škola I). Velkou oktávu zvolily autorky kvůli vhodnější poloze levé ruky a lepšímu sluchovému rozlišení hlubokých tónů od tónů jednočárkované oktávy, na které je dítě již zvyklé.

Aby si žák notové písmo co nejlépe osvojil, procvičujeme ho mnoha různými způsoby – od každého tónu se např. naučíme říkadlo začínající slovem, jehož počáteční písmeno je shodné se jménem probíraného tónu. Při výuce můžeme také použít nejrůznější pomůcky (magnetickou tabulku), některé si může kreativní učitel sám vyrobit (kartičky s notovými hodnotami apod.).

Hodnoty not jsou názorně vysvětleny na straně 85. Žák se zpočátku naučí tři základní hodnoty – notu čtvrtovou, půlovou a celou, nota osminová je pak přidána na straně 137.

Místo jednotvárného a mnohdy i pro dítě náročného počítání podložíme hodnoty not známými a blízkými slovy. Společně můžeme vytleskat či zapsat říkadla, která jsme se již naučili. Vhodnou pomůckou jsou nám k tomu uvedené obrázky. Dbáme na to, aby dítě od počátku výrazně rozlišovalo tón krátký a dlouhý. K tomu můžeme využít systém krátkých a dlouhých svislých čar, které uvádí autorky v prvním dílu své Nové klavírní školy či Zuzana Hančilová a Iva Oplištilová ve svých výše zmiňovaných Klavírátkách (zde pod názvem *Hůlky* – Příloha č. 16). Protože malé děti nedokážou často tyto čáry samy nakreslit, můžeme jejich velikost pouze naznačovat rukou nebo si vyrobit kartičky, které pak žák

²³ OPLIŠTILOVÁ, Iva; HANČILOVÁ, Zuzana. *Klavírátky. Pracovní sešit 1*. Praha : WinGra, 2003. 59 s. ISMN: M-706526-01-0.

²⁴ JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVIČKOVÁ, Milada. *Nová klavírní škola 1. díl*. Praha : Schott Music Panton, 2009. 149 s. ISMN M-2050-0600-6.

skládá podle rytmu slov a říkadel, spojuje s obrázky zvířátek apod. Ty později jednoduše vyměníme za kartičky s notovými hodnotami.

S hodnotami not úzce souvisí kapitola *Hrajeme si na dirigenta* na straně 86. Zde jsou žákovi představeny takty a těžké doby. Děti dirigují písničku v dvou- a tříčtvrťovém taktu hranou učitelem. Nezapomeneme vždy zdůraznit těžkou dobu. Aby je děti lépe pochopily a procítily, je ve Školičce uvedeno několik skladbiček, na něž můžeme pochodovat či je jen vytleskávat. Společně pak vymýšlíme dvou-, tří- a čtyřslabičná slova, jako při rytimizaci slov a říkadel, tleskáme a zdůrazňujeme přitom těžké doby (Příloha č. 4).

Pomlky užívá žák zpočátku nápodobou, postupně je ale veden k jejich uvědomělému prožití. Nejprve používáme místo pomlky pomocná slova jako např. NIC (ŤUK), TI-CHO nebo PO-SLOU-CHÁ-ME. Školička používá na dětské stránce pouze pomlku čtvrtřovou, není tedy nezbytně nutné seznamovat žáka i s jinými pomlkami.

Obr. 6

The image shows four musical staves in treble clef, each with a 2/4 time signature. The notes are simple quarter notes, and the lyrics are written below the staves. The first staff has two measures: 'Hra - jem' and 'ti - cho.'. The second staff has four measures: 'Zpí - vá - me si,', 'po - slou - chá - me.'. The third staff has four measures: 'Bu - ben tlu - če,', 'už je ti - cho.'. The fourth staff has eight measures: 'Šíp - ko - vá', 'Rů - žen - ka', 'ti - choun - ce', 'u - snu - la.'.

Stejným způsobem postupujeme i při nácvičce půlové noty s tečkou. S touto se žák neuvědoměle také setkal již dříve. Stavíme tedy vždy na již probraných písničkách nebo vymýšlíme vlastní – klademe vedle sebe tři čtvrtřové noty a notu půlovou s tečkou, vše podkládáme vhodnými slovy.

Černé klávesy zná žák již z transpozic jednoduchých písní. Dítě by se nemělo jejich používání bát. Některé školy proto dokonce uvádí hru

na černých klávesách hned v počátku výuky (viz kapitola III. 3 Europäische Klavierschule, Band I). Dítěti pouze vysvětlíme, že tón s křížkem či bé budeme hrát na nejbližší černé klávese směrem nahoru nebo dolů. Při zápisu transpozic pak vysvětlíme i jejich názvy.

II. 4 Klavírní technika, jednotlivé druhy úhozů

„Výchozím základním prvkem klavírní hry je bezesporu hra jediného tónu; je tedy přirozeným a logickým řešením začínat klavírní vyučování právě hrou jednotlivých tónů.“²⁵ Prvním úhozem, který se žák naučí je tedy portamento. To je pro ruku naprosto přirozené – nefixuje prsty v dlaňových kloubech, jak se může někdy stát při hře legato. V počátcích, kdy hrajeme převážně druhým či třetím prstem je váha ruky koncentrovaná vždy jen do konkrétního prstu. Jak píše Ludmila Šimková ve své Klavírní prvouce, portamento je „v podstatě znějícím dětským „ukázáním“ příslušné klávesy“²⁶.

Portamento je ve Školičce užíváno poměrně dlouhou dobu, teprve po jeho zvládnutí přistupujeme ke hře staccato. „V podstatě nejde o nový druh pohybu ruky, pouze zkrátíme dotek s klávesou.“²⁷ vysvětlují autorky. Staccato, připodobňované ke slepičce zobající zrníčka, hrajeme úhozem shora, volnou rukou s lehkým odrazem od klávesy. Hra staccato s sebou přináší zpestření hry, rychlejší a živější tempa a rozdílný charakter skladeb.

K legatu se dostáváme až na 66. stránce – tedy oproti jiným školám poměrně pozdě. Po pečlivém nácviku portamenta a staccata nebývá většinou problém se sluchovým odlišením hry legato. I při hře legata

²⁵ TICHÁ, Libuše. *Slyšet a myslet u klavíru : Práce na rozvoji talentu interpreta - klavíristy*. Vyd. 1. Praha : Nakladatelství Akademie múzických umění, 2009. s 81. ISBN 978-80-7331-151-3.

²⁶ ŠIMKOVÁ, Ludmila. *Klavírní prvouka*. Vyd. 4. Praha : Editio Bärenreiter, 2009. s 3. ISMN 979-0-2601-0436-5.

²⁷ JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 44. ISMN M-2050-0648-8.

zůstáváme u stejného způsobu hry – vahou paže zavěšenou do dna kláves. Začínáme vždy spojováním dvou tónů druhým a třetím prstem, přičemž používáme uvedená říkadla. Postupně vystřídáme různé skupiny prstů, různé tóny i oktávy. Tím zároveň upevňujeme sluchovou i hmatovou orientaci na klávesnici. Neustále dbáme na volnost celé paže.

Podle schopností žáka se pak dostáváme ke spojování tří a více tónů. „Při těchto cvičeních dbáme stále na hudební projev, vedeme dítě k tomu, aby při říkání textu i při hře cítilo přízvukné doby, aby lehké doby hrálo slabě a při přenášení ruky do jiných oktáv končilo hudební frází nadzvednutím ruky v zápěstí nad klávesu.“²⁸ Při nácvičku legata v pětiprstové poloze je doporučeno zvolit u některých dětí polohu e-fis-gis-ais-h (levá f-ges-as-b-c)²⁹ místo c-d-e-f-g.

Neustále je zdůrazňováno, že hudební cítění a projev dítěte je nutné rozvíjet hned od počátku výuky. To, co jsme se naučili při zpěvu a hře jednoduchých říkadel se snažíme aplikovat na každé cvičení. Vše samozřejmě přizpůsobujeme zručnosti a vyspělosti dítěte. Cvičení opět podkládámě slovy s výrazným přízvukem na první slabice. Dbáme na jemné ukončení fráze – poslední tón nikdy nevyrazíme.

Na straně 104 se dítě vědomě seznámí s odtahem. Cvičíme ho obdobně jako předchozí prvky – na slovech.

Obr. 7

Hou - py, hou - py, koč - ly sněd - ly krou - py.

Tá - to, má - mo, vko - mo - ře je myš.

totéž v levé ruce v malé oktávě

²⁸ JANŽUROVÁ, Zdena; BORO VÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 76. ISMN M-2050-0648-8.

²⁹ tzv. Chopinova poloha ruky

Součástí Klavírní školičky jsou i jednoduchá prstová cvičení. Ta jsou zde povyšována na úroveň drobných skladbiček s textem - autorky požadují, aby byla hrána s výrazem stejně jako přednesové skladby. Uvedená cvičení jsou zaměřena především na hru legato (legato v pětiprstové poloze, legato s posunováním ruky) a procvičení úhozu palcem a malíčkem. Všechna cvičení je dle autorek nutné hrát zpočátku se zpěvem. Ten pomáhá dítěti k dosažení plynulosti legata. Vhodný text nám navíc pomůže i k prožití obsahové stránky – např. *Hra na procházku* - hra legato zpočátku dvěma, později třemi prsty s textem: „Maminka a já, tatínek a já, ...“. Podle toho, s kým dítě chodí na procházku volíme i dynamiku a barvu tónu (kočička – dědeček apod.). Cvičení lze hrát podle schopností žáka zvláště či dohromady v protipohybu, obměňovat dynamiku i úhozu. Při hře neustále kontrolujeme dynamickou a rytmickou vyrovnanost, volnost paže a kvalitu tónů.

Nácvik dvojhmatů začíná sekundami. „Výhoda sekund je ve větší stabilitě a možnosti opory při hře pro malou a subtilní dětskou ruku.“³⁰ Ty (a později i jiné intervaly – zejména dudáckou kvintu) můžeme zároveň využít jako ostinátní doprovod k některým písním (Děda jede s kopečka, vrzají mu kolečka.). Zpočátku hrajeme sekundy druhým a třetím prstem, poté procvičíme i jiné dvojice, neustále přitom dbáme na to, aby oba tóny zazněly současně. Sekund (i jiných intervalů) využijeme také při *Hře na zvony*, kdy dvojhmaty přenášíme shora volnou paží do různých oktáv. Toto cvičení můžeme podložit textem či počítáním, hrajeme současně nebo ruce střídáme či překládáme.

V poslední čtvrtině školy se dostáváme ke hře akordů. Z důvodu možnosti vzniku napětí v ruce u dětí s malou rukou nedoporučují autorky začínat hru akordů kvintakordem. Zpočátku užívají kvůli větší stabilitě prstů tří sousedních tónů, později kombinaci tercie se spodní či vrchní sekundou. Při hře dbáme na to, „aby se dítě volně opřelo do kláves vahou

³⁰ TICHÁ, Libuše. *Slyšet a myslet u klavíru : Práce na rozvoji talentu interpreta - klavíristy*. Vyd. 1. Praha : Nakladatelství Akademie múzických umění, 2009. s 86. ISBN 978-80-7331-151-3.

celé paže a hrálo akord pevnými konci prstů a uvolněnou celou paží.“³¹ Trojzvuku je zde využito nejen v doprovodu písně Komáři se ženili (s melodií netradičně v levé ruce a doprovodem v pravé), ale i v samostatných skladbičkách.

K nácvičku kvintakordu přistupujeme jen tehdy, je-li dětská ruka dostatečně velká a silná. Rozložený kvintakord dítě již dobře zná z písní Ovčáci, čtveráci, V zahrádce na hrušce, Měla babka čtyři jabka či jiných. Ve Školičce je zařazeno několik cvičení sloužících k jeho přípravě. Zpočátku procvičujeme melodické a harmonické tercie prstokladem 1-3, 2-4, 3-5, později střídáme základní tón se současně hranou vrchní tercií a celý akord postupně posouváme o sekundu výš a zpátky níž. Nakonec spojujeme spodní tercii s vrchním tónem s odtahem. Postup od rozložené tercie či kvintakordu k tercii a kvintakordu současně znějícímu „umožní žákovi aktivovat nervová spojení mezi mozkiem a konečky prstů a současně si vytvořit předem jasnou zvukovou představu“³².

Obr. 8

Kvintakordy hrajeme i od jiných tónů či v jiných tóninách. Při hře dohromady volíme raději protipohyb, který je pro žáka jednodušší než pohyb rovný.

³¹ JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVIČKOVÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 160. ISMN M-2050-0648-8.

³² TICHÁ, Libuše. *Slyšet a myslet u klavíru : Práce na rozvoji talentu interpreta - klavíristy*. Vyd. 1. Praha : Nakladatelství Akademie múzických umění, 2009. s 87. ISBN 978-80-7331-151-3.

V závěru školy cvičíme podklad palce, čímž se postupně připravujeme na hru stupnic. Cvičení, opět podložené texty, je založené na střídání palce na tónech c, f a současně znějící sekundy d, e druhým a třetím prstem. Později se místo dvojhmatu zahrají samostatné tóny. Podklad palce přitom musí být plynulý a nenápadný.

Obr. 9

En - ten - ty - ky, dva špa - lí - ky, čert vy - le - těl ze - lek - tri - ky.
Ši - ju, ši - ju ši bo - tič - ky ši - ju, ši - ju ši ka - bá - tek

Se schopnějšími dětmi hrajeme tato průpravná cvičení co nejdříve v protipohybu dohromady a transponujeme do jiných tónin. Samotná stupnice je zařazena až v úplném závěru školy. Nejdříve hrajeme stupnici C dur s texty uvedených říkadel zvlášť přes jednu oktávu a dohromady v protipohybu. Později ji můžeme rozšířit přes dvě oktávy a transponovat podle sluchu až do tónin se čtyřmi křížky. Teorii dítěti v tuto chvíli není třeba vysvětlovat. Před hrou stupnic H dur, Fis dur a Cis dur doporučují autorky ještě jejich sluchovou a hmatovou přípravu.

Žák je připravován i na hru chromatiky, s pomocí několika říkadel se seznamuje se zněním chromatických postupů. Používáme různých prstokladů, cvičení lze hrát i protipohybem dohromady.

II. 5 Hudební obsah a výraz

Z výrazových prvků se ve Školičce setkáme s dynamikou, agogikou a espressivní hrou. V celé škole se objevuje požadavek vyjádření obsahu skladby. Autorky zařazují skladby v durových i mollových tóninách, skladby taneční, pochodové, ukolébavky, k poslechu i ke hře.

Výuku spojujeme i s pohybem – dítě může rázně pochodovat, tančit, pomalými pohyby vyjádřit lyrickou skladbu „uvolněně jako hadrové

panenky³³. Cvičíme vláčný pohyb ruky s hlubokým ponorem do kláves, snažíme se vyjádřit jednotlivá slova v různých oktávových polohách podle jejich charakteru. K snadnějšímu docílení představy různé barvy tónů nám také pomůže např. *Hra na zvířátka* či *Hra na zvony*.

Pro lepší představu rozdílné dynamiky využíváme dialogu (učitel se ptá, dítě jako ptáček odpovídá) či hlasu různých zvířátek (mraveneček, ptáček atp.). Zpočátku volíme pouze piano a forte, kde je dynamický kontrast nejmarkantnější. Při nácvičku forte a piana dbáme na zvukově vyrovnanou hru všech prstů – pozornost věnujeme zejména malíčku a palci.

„Zesilování a zeslabování musí dítě vnímat a zažít nejdříve poslechem a pak cítit i pohybově (roztvíjející se tulipán – crescendo, zavírající se tulipán – decrescendo).“³⁴ Zesilování a zeslabování melodie je tedy vhodné vyjádřit i pohybem – např. sedíme schoulení v dřepu, při crescendo se pomalu a postupně zvedáme do stoje s rozpaženými pažemi a obráceně. Nejpřirozenějším decrescendem je doznívající tón, zaposloucháme se tedy s dítětem do znějícího tónu a jeho postupného odeznívání. Crescendo i decrescendo pak zkouší nápodobou učitele nejprve na třech, postupně i na více tónech, se slovním doprovodem. Používáme dítěti blízká přirovnání – auto či vláček přijíždějící z dálky nebo naopak odjíždějící pryč. Písničky na dětské stránce hraje žák již z not, využívá přitom důsledně vypsanych dynamických znamének, která mu učitel předtím vysvětlí.

S dynamickými změnami souvisí i odlišení melodie od doprovodu, s čímž se zde žák v jednoduché formě také setká. Po zvládnutí různé dynamiky v pravé a levé ruce lze přejít k *Přípravě ke hře dvojhlasu*. Cvičení hrajeme nejdříve pravou a levou rukou, poté přesuneme oba hlasy do jedné ruky.

³³ JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVIČKOVÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 68. ISMN M-2050-0648-8.

³⁴ JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVIČKOVÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. s 100. ISMN M-2050-0648-8.

Rozvíjení smyslu pro agogické změny probíhá nejdříve v mimohudební rovině. Aby žák zrychlování a zpomalování fyzicky cítil a prožil, nabízí Školička několik známých her. Tato oblast úzce souvisí s pohybem, využijeme proto pohybové hry které již většina dětí dobře zná např. z mateřské školy (*Hra na vláček, Hra na řezání dříví* apod.). Při hrách si pomáháme říkadly či zpěvem.

III Srovnání koncepce Klavírní školičky s koncepcemi dalších škol nejčastěji užívaných pro výuku předškolních a raně školních dětí

III. 1 Nová klavírní škola 1. díl

Tato škola týchž autorek Zdeny Janžurové a Milady Borové patří k nejnovějším českým klavírním materiálům. Vznikla roku 1993 a je určena dětem od sedmi let. Metodicky navazuje na Klavírní školičku, ale lze ji použít i samostatně při výuce začátečníků. Jejich cesta však bude pomalejší, neboť jsou hudebně méně zralí a nejsou na způsob práce zvyklí.

Škola je čtyřdílná, po jejím absolvování by měl být žák připraven na hru těžších etud, např. Czerny op. 261. Její cíle jsou stejné jako ve Školičce - „probudit a dále rozvíjet hudební citění dětí a jejich lásku k hudbě ... navodit jejich sluchovou a rytmickou představivost, rozvíjet hudební paměť i tvořivost spolu se zvládnutím základů klavírní hry.“³⁵ – její postup je však již modernější. Kromě běžného repertoáru začleňuje i improvizací prvky, čtyřruční i komorní hru, hru z listu a základy hudební teorie a dějin hudby. Důraz je kladen také na formální porozumění skladbám. Autorky vychází ze svých dlouholetých pedagogických zkušeností i studia zahraničních materiálů.

Nová klavírní škola je jakýmsi shrnutím Klavírní školičky. Obsahuje některá cvičení a hry vyskytující se i ve Školičce, avšak její postup je mnohem rychlejší, náročnost je zde přizpůsobena vnímání sedmi až osmiletého dítěte. Objevuje se zde mnohem více psaného textu, méně her, říkadla a jednoduchých písní. Ani výtvarná stránka není tak bohatá

³⁵ JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVIČKOVÁ, Milada. *Nová klavírní škola 1. díl*. Praha : Schott Music Panton, 2009. s 5. ISMN M-2050-0600-6.

jako ve Školičce. Autorky předpokládají, že pedagogové Školičku dobře znají a mohou tak v případě potřeby doplnit školu vhodnými cvičeními.

S odvoláním na soudobou klavírní metodiku rozdělují autorky výuku klavírní hry dočasně do tří souvisejících oblastí. Jedná se o rozvoj žákovy hudebnosti, techniky klavírní hry a hru z not. „Při oddělení problémů výše popsaným způsobem žáci především netrpí zbytečným psychickým zatížením, které na ně kladla v minulosti nutnost vyrovnat se najednou se všemi třemi náročnými požadavky, což vedlo často k nemuzikální interpretaci v počátečním stadiu vyučování.“³⁶

Škola začíná osmi úvodními takty Smetanovy polky *Ze studentského života*, kterou by měl učitel žákovi zahrát a nalákat ho tím ke spolupráci, jejímž výsledkem by měla být schopnost žáka zahrát tuto skladbu sám. Následuje kapitola s názvem *Hrajeme podle sluchu*. Ve srovnání s Klavírní školičkou je však beznotová příprava stručná a postupuje v rychlém sledu (žáci, kteří předtím pracovali se Školičkou, mohou začít až hrou podle not v následující kapitole). Děti napodobením učitele a hrou a zpěvem podle sluchu interpretují stejně jako ve Školičce jednoduchá říkadla na jednom tónu. Prvním úhozem, který zde dítě používá, je tedy také portamento, brzy pak následuje staccato. Podobně jako např. v Evropské klavírní škole uvádí autorky jako první cvičení na přenášení paže na různé tóny (*Hra na zvony*). Zde ale žák hraje pouze jedním prstem a smí používat i bílé klávesy. Ruce jsou vláčné, střídají se v pravidelném rytmu, zvuk musí být dítěti příjemný. Následuje *Hra na ozvěny* a *Hra na otázky a odpovědi*.

Rytmická říkadla na jednom tónu jsou brzy rozšířena na dva a rozdělena pro dvě ruce. Děti se dále stejně jako ve Školičce učí dirigovat dvou- a tříčtvrtěový takt a rozpoznávat a cítit přízvučné a nepřízvučné doby. Rytmus slov je zpočátku naznačen krátkými a dlouhými svislými čarami, při odříkávání říkadel a zpěvu písní pak na jednotlivé čáry ukazujeme. Poté zapisujeme čtvrtěové hodnoty do připravené linky a žák doplňuje taktové čáry.

³⁶ JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVIČKOVÁ, Milada. *Nová klavírní škola 1. díl*. Praha : Schott Music Panton, 2009. s 143. ISMN M-2050-0600-6.

V této části je také věnován prostor dotváření krátkých úryvků, což kromě toho, že děti baví, jelikož se samy podílí na tvůrčím a vyučovacím procesu, rozvíjí jejich fantazii a tvořivost. Žáci nepocítují rozdíl mezi hrou (zábavou) a učením (prací). Skladbičky lze využít i ve výuce PHV skupinek, kdy se může každé dítě zapojit a doprovázet hrou na tělo, zpěvem či použitím jednoduchých rytmických nástrojů.

V průběhu hry podle sluchu je žák zároveň připravován na hru z not. Škola začíná rytmickou stránkou zápisu - notou čtvrtovou přirovnanou k chůzi, osminovou k běhu (jdeme, jdeme – utíkáme, utíkáme). Následuje řada rytmických cvičení na jedné lince, určených k hraní i vytleskávání, kde si žák znalost rytmických hodnot upevní a zafixuje. Nácvič dvojmatů začíná sekundami, trojzvuků pak stejně jako ve Školičce souzvukem tří sousedních tónů portamento s přenášením paže přes oktávu na bílých i černých klávesách.

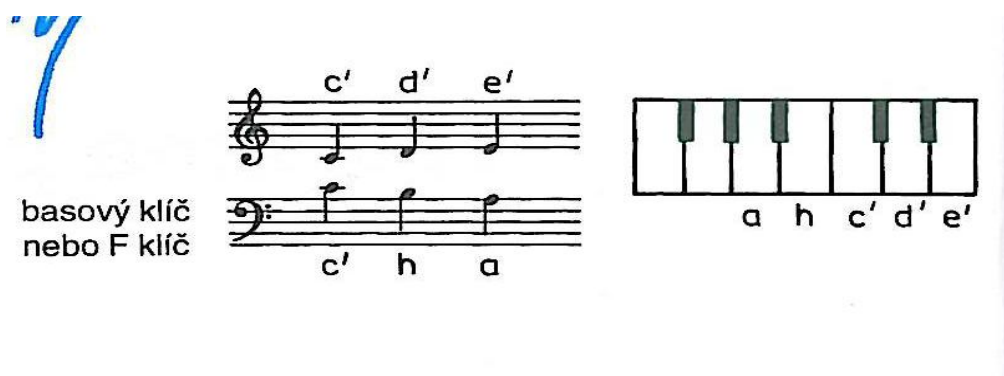
Teprve ke konci kapitoly se objevuje hra legato. „Při hře legata musí žák cítit stálou oporu prstů na dně kláves. Celá paže pomáhá přechodu z prstu na prst plynulým a klidným spojovacím pohybem.“³⁷ Následuje cvičení odtahu a spojení pěti tónů. V průběhu kapitoly se žák učí překládání rukou a jednoduchému doprovodu pomocí tóniky a dominanty či dudácké kvinty, většinu cvičení lze transponovat do jiných tónin. Poslední strany kapitoly jsou věnovány intonační přípravě ke hře z not. Dítě doplňuje tóny, které nejdříve intonuje, do notové osnovy. Směr melodie vzhůru a dolů naznačuje pohybem ruky.

Kapitola *Hrajeme z not* začíná popisem notové osnovy, vysvětlením délky not a číslování prstů. Nácvič čtení notového písma začíná na rozdíl od Školičky v houslovém a basovém klíči zároveň (v tzv. desetilinkovém tónovém systému). Palce obou rukou jsou umístěny na tónu c¹, ostatní prsty pak pokračují symetricky v protipohybu notami d¹, e¹ (pravá ruka) – h malé, a malé (levá ruka) stejně jako např. v Evropské klavírní škole. Tento způsob čtení not je mnohem modernější než např. v Klavírní školičce

³⁷ JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVIČKOVÁ, Milada. *Nová klavírní škola 1. díl*. Praha : Schott Music Panton, 2009. s 25. ISMN M-2050-0600-6.

či Klavírní škole pro začátečníky. Zavedení desetilinkového tónového systému hned od počátku výuky je pro dítě mnohem výhodnější. Pozdější uvedení basového klíče jako něčeho nového a vyjímečného vede k problémům se čtením not, které se většinou jen špatně odstraňují. K vysvětlení je použito výseče klaviatury.

Obr. 10

Každé následující cvičení je doporučeno vždy rytmicky a intonačně připravit. Autorky zdůrazňují nutnost zvykat dítě od počátku na neustálou sluchovou kontrolu. Žák může také ke skladbičkám vymýšlet vlastní texty.

Oproti Školičce obsahuje Nová klavírní škola mnohem více písní a skladbiček, ve kterých je melodie rozdělena do obou rukou. Při hře oběma rukama současně uvádí autorky nejdříve výhodnější protipohyb, teprve poté skladbičky v rovném pohybu a skladbičky kde vždy jedna ruka tiskne dlouhý tón a druhá se pohybuje v kratších rytmických hodnotách. Tímto pozvolným zvyšováním nároků na koordinaci rukou, které je pro rozvoj klavírní techniky přirozenější, je předcházeno strnulosti paže a prstů a docilováno plynulosti hry a zvukové bohatosti.

Posuvky uvádí Nová klavírní škola postupně – nejprve jedno bé a jeden křížek. Skladby pak zůstávají poměrně dlouho v tóninách C dur, G dur a F dur. Hra stupnic je v průběhu školy sluchově připravována pomocí jednoduchých cvičení, kde je osmitónová řada rozdělena do obou rukou. Hodnoty not melodie se postupně zkracují (v prvním cvičení se objevují jen čtvrté a půlové, v dalším pak jen osminové a čtvrté).

Znalosti not, dynamiky, druhů úhozu a jednoduché teoretické látky jsou postupně rozšiřovány a pokaždé ihned aplikovány v praxi. Dítě

si pomalu osvojuje základní hudební názvosloví z oblasti hudebních forem (motiv), určování tempa (andante), druhů úhozu (portamento) aj. Zároveň není opomíjena ani tvořivá, improvizací stránka a hra z listu.

V průběhu školy se žák často setkává také se hrou podle sluchu – hraje dvojhmaty (nejčastěji tercie) staccato diatonicky nahoru a dolů, rozložené durové a mollové kvintakordy s přenášením paže, písně s vlastním jednoduchým doprovodem, vymýšlí variace na určité téma apod. Tím, kromě toho, že rozvíjíme žákův sluch a fantazii, zároveň procvičujeme a upevňujeme různé technické prvky (např. již zmíněná hra rozloženého kvintakordu s přenášením ruky, tercií legato atd.).

Obr. 11

Téma a variace (námět a změna)
Vymýšlíme variace se zachováním důležitých tónů melodie (prvních dob) a obměňujeme rytmus

110

Téma

1. variace

2. variace

3. variace

Závěr tvoří vysvětlení všech užitých hudebních pojmů, jmenný rejstřík skladatelů a metodické poznámky pro učitele. Další díly školy jsou psány ve stejném duchu, postupně rozšiřují žákovy teoretické znalosti i klavírní dovednosti.

Nová klavírní škola je velice dobře zpracovaná. Rozvíjí dítě jak po stránce sluchové tak technické. Nabízí množství skladbiček nejrůznějších autorů, ze kterých lze vybírat. Teoretická látka je dostačující, dítě není přetěžováno zbytečným množstvím látky a přitom se naučí vše, co je potřeba ke hře a k jeho dalšímu vývoji. Škola pomáhá dítěti zorientovat se i ve formální struktuře skladeb, čímž mu umožňuje nahlédnout do „kuchyně“ skladatelů a učí ho poznávat řád a zákonitosti hudební řeči.

Není jen učebnicí, může zároveň sloužit i jako pracovní sešit - žák může doplňovat noty přímo do notové osnovy apod. „Chceme provokovat žáka k samostatné tvořivé práci (dokončení malých melodií, tvoření druhého hlasu, různých druhů doprovodu apod.)“³⁸

K doplnění teoretických znalostí a rozvíjení sluchu doporučují autorky pracovní sešit s metodickou příručkou pro učitele *My jsme malí muzikanti* P. Jistela, J. Košťálové a G. Prokšové³⁹ či učebnici *Mladí muzikanti* I., II., III. J. Neoralové, J. Dostála a O. Pavlovské⁴⁰. Žák si z *Nové klavírní školy* odnese výborné pracovní návyky, především si zvykne na neustálou sluchovou kontrolu. Naučí se přemýšlet v hudebních souvislostech. Drobné ilustrace Josefa Palečka skladby ožívují a činí školu dětem přístupnější a zajímavější.

III. 2 Klavírní škola pro začátečníky

Klavírní škola pro začátečníky Zdenky Böhmové⁴¹, Arnoštky Grünfeldové⁴² a Aloise Sarauera⁴³ vydaná roku 1956 patří dodnes k oblíbeným a hojně užívaným školám. Je určena žákům mladšího školního věku, zároveň je ale využívána i při výuce starších dětí. Často se také objevuje na středních pedagogických školách a konzervatořích (při výuce obligátního klavíru). Přesto, že je postavena na zkušenostech mnohých vynikajících českých pedagogů jako byli Josef Proksch, Zdeněk Fibich, Jan Malát, Jakub Virgil Holfeld nebo Vilém Kurz, je k výuce nejmenších dětí zcela nevhodná. Škola postupuje velmi rychlým tempem a vzhledem

³⁸ JANŽUROVÁ, Zdena; BORO VÁ, Milada. *Nová klavírní škola 1. díl*. Praha : Schott Music Panton, 2009. s 5. ISMN M-2050-0600-6.

³⁹ JISTEL, Petr; KOŠTÁLOVÁ, Jana; PROKŠOVÁ, Gita. *My jsme malí muzikanti*. Vyd. 4. Praha : Panton, 1990. 37 s.

⁴⁰ NEORALOVÁ, J.; DOSTÁL, J.; PAVLOVSKÁ, O. *Mladí muzikanti I*. Vyd. 1. Praha : Editio Supraphon, 1970. 100 s.

⁴¹ Zdenka Böhmová (1904-1988)

⁴² Arnoštka Grünfeldová (1904-1989)

⁴³ Alois Sarauer (1901-1980)

k chybějící výtvarné stránce není pro děti předškolního a raně školního věku přitažlivá.

Cílem školy je dle autorů zejména rozvíjet hudební cítění, vnímání a myšlení žáků. Nejlepší cestu vidí ve hře národních písní podle sluchu. V úvodu školy je však uvedeno jen několik lidových písní, pozornost je velmi brzy soustředěna na rozvoj prstové techniky, což je ve značném rozporu s ideou školy.

Učebnice je rozdělena na dvě části. První část je věnována průpravě před hrou z not a samotné hře z not, druhá je výběrem snadnějších přednesových skladeb a technických cvičení různých autorů. Škola začíná již zmíněnými příklady lidových písní určených ke hře podle sluchu, na kterých se má žák naučit základním klavírním návykům (sezení, postavení a uvolnění ruky, základním druhům úhozu). Zároveň je doporučeno dítě postupně seznamovat s jednoduchými teoretickými pojmy jako jsou hudba, tón, typy klavíru, názvy tónů a oktáv (ke kterým škola používá obrázek klávesnice) a konečně i s notovým písmem. Většina písní v této kapitole je pro začátečníka zbytečně složitá. Místo dvou- nebo třítónových říkadel a ukolébavek jsou hned od začátku uváděny pěti- i vícetónové písně jako je Kočka leze dírou či Kdes holubičko lítala.

Poslední podkapitola před hrou z not je věnována správnému sezení a postavení ruky, které je velice podrobně popsáno. Následují úhozová cvičení doplněná pro lepší pochopení fotografiemi různých poloh ruky. Tato cvičení jsou velmi detailně rozebrána – činnost každého prstu je popsána v tabulkách. Rozfázování pohybu do několika kroků je však velkým problémem, neboť zcela brání „přirozenému volnému pohybu a užití váhy paže“⁴⁴. Navíc hra s upoutanými prsty, která se zde vyskytuje, je pro malou dětskou ruku velmi namáhavá, často vede ke křeči a upevňování špatných návyků.

⁴⁴ TICHÁ, Libuše. *Slyšet a myslet u klavíru : Práce na rozvoji talentu interpreta - klavíristy*. Vyd. 1. Praha : Nakladatelství Akademie múzických umění, 2009. s 82. ISBN 978-80-7331-151-3.

Obr. 12

1. A) CVIČENÍ ÚHOZU JEDNOTLIVÝMI PRSTY (MIMO PALEC)

Všechny prsty stojí na klávesách, ale nepřítiskají je (pravá c^2 — g^2 , levá c — g malé). Každým prstem cvičení několikrát pakujeme. Žák přesně, hlasitě a rázně počítá:

RAZ	DVA	TŘI	ČTYŘ
zdvihneme prst pružně nad klávesu**	dopad prstu na klávesu (bez úhozu)	stisk klávesy — úhoz	prst pustí hbitě klávesu, ale nevzdaluje se od ní, zůstává s ní v doteku

Hra z not začíná spojením čtyř a postupně více tónů. Prvním nacvičovaným úhozem je tedy legato. Tento postup je již v dnešní době překonaný, uvedení legata jako prvního úhozu vede oproti hře portamento k problémům s ovládním hracího aparátu, k nesprávné fixaci prstů i celé paže. Žák hraje jednou rukou v dvoučárkované oktávě za doprovodu učitele. Použité noty jsou hned v úvodu kapitoly popsány. Prvními tóny, s kterými se žák seznámí jsou c^2 - g^2 .

Obr. 13

Každé cvičení se má nejprve vyřukat či vytleskat s hlasitým počítáním, poté následuje čtení not s určením prstokladu, teprve pak se přechází k samotné hře. Žák se musí bezpečně orientovat v pětiprstové poloze, aby se při hře na klávesy nemusel dívat. Skladby jsou psány jen v houslovém klíči, což je vzhledem k zápisu levé ruky v jednočárkované oktávě pro dítě značně nepohodlné. Poměrně dlouho setrvávají cvičení a skladby pouze v pětiprstové poloze v C dur.

Hra oběma rukama začíná velmi brzy (již na straně 15) a to rozdělením melodie mezi pravou a levou rukou. Skladbiček založených na

tomto principu obsahuje ale škola jen velmi málo. Záhy se objevuje první cvičení na nezávislost rukou v rovném pohybu. Tento postup je složitější a poměrně rychlý a ne každé dítě je na něj již připraveno.

Velmi brzy je žák seznámen s dynamikou a dynamickými znaménky. Škola uvádí v počátku hry z not velké množství znamének od pianissima do fortissima, crescendo, decrescendo, diminuendo i akcent. O dvě strany dále je pak nacvičováno postupné zesilování a zeslabování na jednořádkovém cvičení, kde je požadovaná dynamika uvedena u každého tónu. Při nácvičku zpěvného úhozu se škola zaměřuje především na provedení správného pohybu zápěstí („...vláčný pohyb nahoru a zpět nebo krouživý pohyb...“⁴⁵).

Nácvik dvojhmatů začíná terciemi a je založen na hře se zadrženým prstem v jednom hlasu a opakovaně hrané spodní či vrchní tercii v hlasu druhém. Podobně se později nacvičuje i hra kvintakordu. Následně je žák seznámen s odtahem a jeho teoretickými pravidly.

Obr. 14, 15

1. *ten.*

2. *ten.*

Jednotlivé dvojhmaty tenuto. Hrající prsty jsou připraveny na klávesách, nehrající mírně zdviženy.

Nácvik akordů

f *p*

Hra staccato začíná v terciích a je velmi detailně popsána. Postupně je staccato procvičováno i jednotlivými prsty úhozem od kláves či shora do kláves. Portamento, které je uvedeno až na straně 34, není už v tuto chvíli více procvičováno ani využíváno.

⁴⁵ BÖHMOVÁ, Zdenka; GRÜNFELDOVÁ, Arnoštka; SARAUER, Alois. *Klavírní škola pro začátečníky*. Vyd. 33. Praha : Editio Bärenreiter, 2000. s 18. ISMN M-2601-0057-2.

Basový klíč je poprvé uveden až ve 48. cvičení, pro lepší představu o propojení tónové řady v houslovém a basovém klíči je uvedena pětitónová řada od g malého do d¹ v obou klíčích.

Obr. 16

Na rozdíl od postupu užitého v Nové klavírní škole či Evropské klavírní škole dělá dětem tak pozdní uvedení basového klíče většinou problémy. Naopak pro žáka pracujícího s Emontsovou školou nebo Novou klavírní školou Zdeny Janžurové a Milady Borové je čtení not v basovém klíči naprosto přirozené a samozřejmé.

Z posuvek jsou uvedeny nejdříve křížky. Nejsou však probírány postupně, nýbrž všechny tóny s křížky či bé najednou. Škola vysvětluje jejich funkci i vznik názvů, rozdíl mezi předznamenáním a posuvkami nahodilými.

Na straně 41 začíná nácvik stupnic, důraz je kladen zejména na rychlý podklad palce. Ten je připravován podobně jako ve Školičce – zde ale místo současně znějící sekundy d, e tiskne prst pouze neslyšně tón e, palec pak střídá v přesném rytmu tóny c, f. Se samotnou stupnicí je žák seznámen o deset stran dále, kde je zároveň znázorněno umístění celých tónů a půltónů. Zmíněn je dokonce i citlivý tón. Záhy jsou připojeny tříhlasé akordy – kvintakord s obraty a jejich intervalovým složením. Náročnost cvičení se rychle stupňuje.

Obr. 17

PŘÍPRAVNÁ CVIČENÍ KE STUPNICI

Jednotlivá cvičení probíráme postupně.
 Při cvičení a) dodržujeme přesně pomlky. Při celých notách stiskneme bezzvučně klávesu a uvolníme ruku pohybem
 ruce.
 Při cvičení b) podkládáme palec současně s úhozem 2. prstu.

Škola obsahuje progresivně seřazené skladbičky starších českých i cizích autorů (Leopold Koželuh, Jan Křtitel Vaňhal, Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart, Ludwig van Beethoven, Carl Czerny aj.), původní a upravené skladby Aloise Sarauera a tvorbu českých a slovenských soudobých skladatelů (Petr Eben, Klement Slavický, Josef Blatný, Eugen Suchoň aj.), zároveň okrajově seznamuje žáka s písněmi jiných národů v různých úpravách. Často využívá čtyřruční hry se složitějším učitelovým doprovodem. Při výběru skladeb se autoři řídili zejména charakterem jednotlivých kusů a jejich hudební i slohovou rozmanitostí a pestrostí. Zařazením současné klavírní tvorby se snaží dítě již od dětství seznamovat s moderní harmonií a neutkvět jen ve skladbách barokních, klasicistních či romantických.

V závěru školy uvádí autoři šest dalších příkladů písní vhodných k rozdělení mezi obě ruce, jednoduchá pětiprstová cvičení, cvičení s upoutanými prsty a průpravná cvičení k jednotlivým technickým problémům (dvojhmaty, akordy, chromatika, podkládání a překládání prstů, posouvání ruky a další).

V této škole je kladen velký důraz na rozvoj klavírní techniky - správným sezením a postavením ruky počínaje a odpovídající zběhlostí prstů konče. Za její klad považují kromě stručného výkladu probrané látky uvedení velkého množství drobných přednesových skladbiček a přehledu

všech durových a mollových stupnic s akordy a prstoklady. Klavírní škola pro začátečníky je doplněna útlou Methodikou⁴⁶ určenou nejen začínajícím pedagogům. Oproti Klavírní školičce poskytuje Klavírní škola pro začátečníky žákovi daleko menší možnost rozvíjení jeho fantazie. Žádný prostor zde není věnován dotváření či skládání vlastních skladeb ani improvizaci. Skladby po celou dobu setrvávají v pohodlné pětiprstové poloze, což je později pro dítě velkým handicapem. Problémem bývá někdy také hra legato od počátku výuky. Větší důraz je zde kladen na techniku hry než na vyjádření hudebního obsahu.

Klavírní škola pro začátečníky neobsahuje jediný obrázek a proto si myslím, že je pro děti po grafické stránce velice nezajímavá. Vždyť zpočátku musí být hra na klavír pro malé dítě hlavně zábavou a hrou. Škola vyžaduje tvořivého učitele, který ji obohatí svými nápady.

III. 3 Europäische Klavierschule, Band I⁴⁷

Evropská klavírní škola německého pedagoga Fritze Emontse⁴⁸ vychází z autorovy první školy klavírní hry *Erstes Klavierspiel*⁴⁹ vydané roku 1958. Po řadě autorových změn byla roku 1992 vydána německým hudebním nakladatelstvím Schott Musik International, Mainz. Ke každému ze tří dílů náleží CD nahrávka skladeb vytvořená samotným autorem.

Celou školou provází překrásné ilustrace Andrey Hoyer, které vás okouzlí hned na první pohled. Tyto obrázky nejsou jen oživením černobílých not, mají svou funkci. Dokonale vystihují charakter skladbiček, vysvětlují teoretickou látku a motivují dítě k pravidelné domácí přípravě.

⁴⁶ BÖHMOVÁ, Zdenka; GRÜNFELDOVÁ, Arnoštka. *Methodika elementární hry na klavír*. Vyd. 2. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957. 62 s.

⁴⁷ Evropská klavírní škola 1. díl

⁴⁸ Fritz Emonts (1920—2003)

⁴⁹ První klavírní hra

„Musik ist eine Sprache, die alle Menschen verstehen.“⁵⁰ říká autor hned v úvodu. V souvislosti s rozšiřováním evropského společenství považuje za důležité seznamovat děti s kulturou jiných zemí. To lze podle něj nejlépe prostřednictvím hudby. Bohužel, aby mohla škola obsahovat skladby a písně všech evropských národů, musela by být mnohokrát rozsáhlejší a tím i nákladnější. Také proto se Emonts v komentářích zaměřil na tři v Evropě nejpoužívanější jazyky: němčinu, angličtinu a francouzštinu⁵¹. Zařadil však také písně španělské, italské, švýcarské, nizozemské, ruské, maďarské a dokonce eskymácké. Písně slovanských národů se zde neobjevují. Pro použití v českém prostředí je tedy vhodné školu doplnit českými říkadly a písněmi.

První díl školy je rozdělen tradičně na dvě části – *Spielen nach Gehör*⁵² (žluté stránky) a *Spiel mit Noten*⁵³ (bílé stránky). V úvodu hry podle sluchu je zařazena část *Erstes Spiel mit schwarzen Tasten*⁵⁴. Pomocí výseče klaviatury se dítě seznamuje se skupinami dvou a tří černých kláves, které má za úkol hrát nejprve současně (dvojzvuky a trojzvuky zařazuje tedy Emonts hned v začátcích výuky, ačkoliv v další kapitole se již objevuje pouze jednohlas), poté každý tón zvlášť přes celou klávesnici v rytmických variacích, krátce a dlouze, nahlas i potichu nebo s pedálem. „Při tomto způsobu se dítě učí hrát vahou paže a využívat veškeré zvukové možnosti, jež mu hra vahou paže umožňuje.“⁵⁵ Emonts nedoporučuje jen tiše sedět u klavíru, nýbrž chodit ve směru hry. Kapitola je doplněna obrázkem k ulehčení určení a uvědomění si pravé a levé ruky (Příloha č. 9).

⁵⁰Hudba je řeč, které rozumí všichni lidé. z: EMONTS, Fritz. *Europäische Klavierschule*. Mainz : Schott Music International, 1992. s 3. ISBN 3-7957-5002-4.

⁵¹ Roku 2010 byla vydána Evropská klavírní škola i v turečtině, maďarštině a češtině.

⁵² Hra podle sluchu

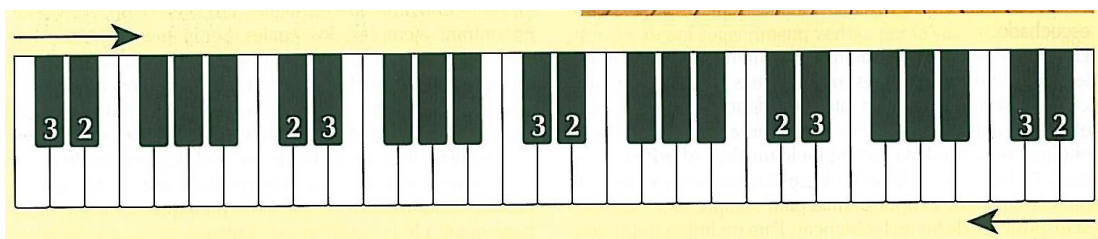
⁵³ Hra z not

⁵⁴ První hra na černých klávesách

⁵⁵ TICHÁ, Libuše. *Slyšet a myslet u klavíru : Práce na rozvoji talentu interpreta - klavíristy*. Vyd. 1. Praha : Nakladatelství Akademie múzických umění, 2009. s 83. ISBN 978-80-7331-151-3.

Prstoklad je zapsán přímo na klávesách na výseči klaviatury. V notách jsou pak zapsány skupiny černých kláves jen pro upřesnění učiteli.

Obr. 17

Myšlenka začít s žákem hrát nejprve na černých klávesách je velice zajímavá. Pomáhá k jasnější orientaci na klávesnici, nevýhodou však je, že jsou černé klávesy mnohem užší než bílé, hra je proto pro žáka obtížnější. Pentatonický systém je také pro dětský sluch méně obvyklý než v evropských zemích běžně používaný dur-mollový. Mnohé školy zařazují do výuky černé klávesy poměrně pozdě až po teoretické přípravě. Také práce s pedálem usnadní jeho pozdější nácvik a používání.

K procvičování slouží několik jednoduchých skladbiček upravených pro čtyři ruce - *Jumbo tanzt Walzer*⁵⁶ (představu slona, který svými velkými širokými tlapami nemotorně tančí, umocňuje vtipný obrázek), *Puppe und Hampelmann*⁵⁷, *Glockenspiel*⁵⁸ (počet zvonků na obrázku určuje počet hrajících prstů a jejich umístění protipohyb, Příloha č. 11) a *Hirtenflöte und Schalmei*⁵⁹ (zde dítě samo tvoří melodii jedné ruky, zatímco druhá ruka postupně zadržuje černé klávesy jako doprovod). Vše se hraje s pedálem a lze přenést o oktávu výše či níže.

⁵⁶ Jumbo tančí valčík

⁵⁷ Panenka a tahací panák

⁵⁸ Zvonkohra

⁵⁹ Pasáčková flétna a šalmaj

Obr. 18

V kapitole 3 *Weißer und 3 Schwarze*⁶⁰ se dítě poprvé seznamuje s bílými klávesami a to s c, d, e, které hraje stejným způsobem jako předtím klávesy černé (ve skupinách po celé klaviatuře). Následující skladbu s názvem *Dr. Faust's Jux mit schwarzen Tasten*⁶¹ (Příloha č. 13) si oblíbí snad každé dítě a z vlastní zkušenosti vím, že se k ní rády vrací i v pozdějším věku. Skladbička je jakýmsi rondem, kdy se refrén hraje vždy arpeggiem zavřenou pěstí a přidávají se jednotlivé kuplety. S učitelovým doprovodem vyzní celá skladba velmi efektně.

Kapitola *Spielen nach Gehör* se pak dále skládá ze tří krátkých podkapitol (*Lieder im Fünftenraum*⁶², *Lieder mit 6 und mehr Tönen*⁶³ a *Leichte Begleitung*⁶⁴) a klade si za cíl rozvoj žákova hudebního sluchu. K tomu využívá výše zmíněných písní různých národů, které má dítě hrát pravou i levou rukou v různých tóninách. V závěru kapitoly uvádí Emonts návod k jednoduchému doprovodu pomocí tóniky a dominanty, dudácké kvinty, melodie v protipohybu či jednoduchého kánonu. Rozvíjení hudebního sluchu pomocí hry písní je již dnes naprosto samozřejmou součástí každé moderní klavírní školy. Podle mého názoru jsou k tomu však mnohem vhodnější písně, které jsou dítěti blízké, které zná z domova, mateřské či základní školy. Seznámení s písněmi jiných národů by mělo být jen zajímavým doplněním.

⁶⁰ 3 černé a 3 bílé

⁶¹ Žert doktora Fausta na černých klávesách

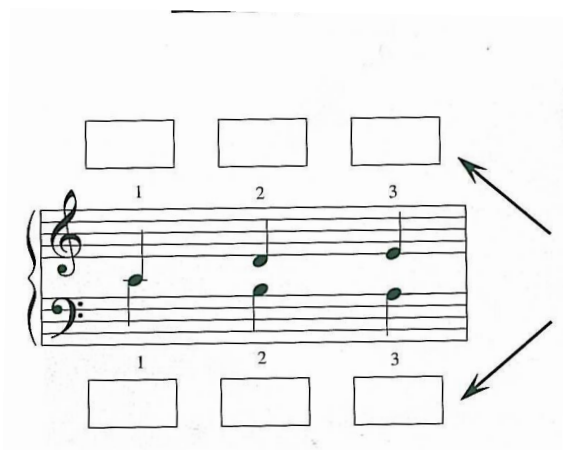
⁶² Písně v rozsahu pěti tónů

⁶³ Písně na šesti a více tónech

⁶⁴ Snadný doprovod

Spiel mit Noten začíná v houslovém i basovém klíči zároveň, tedy stejně jako v Nové klavírní škole, v desetilinkovém tónovém systému. Žák je seznámen jako první s notami c^1 , d^1 , e^1 a v protipohybu c^1 , h malé, a malé. Nejdříve má za úkol doplnit názvy not do rámečků nad a pod notovou osnovou, poté následuje několik cvičení zaměřených na hru melodie rozdělené do obou rukou.

Obr. 19

Melodie využívá pouze naučených pěti tónů, levá ruka je většinou inverzí pravé ruky, a tak je dítě zvyklé na tento model schopné doplnit dvě následující hádanky vytvořené na principu skládačky puzzle. V tomto cvičení se poprvé setkáváme s hrou obou rukou současně (Emonts uvádí první snadnější protipohyb) a s označením piano a forte.

Druh používaného úhozu není specifikován, u notové části zřejmě můžeme předpokládat legato. To však není nijak nacvičeno ani připraveno.

K procvičeným notám se postupně přidávají další dva tóny, autor pokračuje systematicky protipohybem na f^1 , g^1 a g malé, f malé. Na straně 45 začíná práce na postupném zesilování a zeslabování a rozlišení přízvučných a nepřízvučných dob. Tyto prvky nejsou nijak více rozebrány ani vysvětleny. Těžké a lehké doby jsou naznačené jen šipkami.

Obr. 20

Kleiner Walzer Little Waltz Petite Valse

↓ = schwer ↑ = leicht ↓ = heavy ↑ = light ↓ = lourd ↑ = léger

39

F. E.

Prstová cvičení použitá v této škole jsou postavena na opakování skupin tří, čtyř a pěti tónů s posouváním ruky od všech bílých kláves vzestupně a sestupně. Podle autora mají pomoci k přirozené nekřečovitě hře, zvukové a rytmické vyrovnanosti a k upevnění správného provedení úhozu zaokrouhleným prstem bez prolamování kloubů. Cvičení by měla být podle autora rozdělena na více týdnů a procvičována v různých oktávách.

Postup školy je založen na hře v různých pětiprstových polohách. Ruka se vždy posune do jiné tóniny (kapitoly *Beide Hände auf F*⁶⁵, *Beide Hände auf C*⁶⁶, *Beide Hände auf D*⁶⁷, *Beide Hände auf G*⁶⁸ a *Beide Hände auf A*⁶⁹), kde se žák seznámí s novými tóny. Tím dochází zároveň k používání tónů s křížky a bé. Nejprve se doplní názvy not do rámečků, poté je žák opět pomocí výseče klaviatury seznámen se správným prstokladem. Všechna následující cvičení jsou vždy pouze v jedné procvičované poloze, v rovném pohybu i v protipohybu, křížky a bé jsou pokaždé psány až u noty. Dítě porovnává rozdíly mezi hrou též melodie oběma rukama unisono, v protipohybu, v čtyřčtvrťovém a tříčtvrťovém taktu, může také samo v některých cvičeních doplnit chybějící melodii. Teprve v závěru školy dochází k nácviku změny pětiprstové polohy v průběhu skladby (kapitola *Wechsel der Fünftonlagen innerhalb eines*

⁶⁵ Obě ruce od F

⁶⁶ Obě ruce od C

⁶⁷ Obě ruce od D

⁶⁸ Obě ruce od G

⁶⁹ Obě ruce od A

*Stückes*⁷⁰). Ještě předtím se ale Emonts vrací k nácviku dvojhmatů, které probíhá stejně jako v Klavírní škole pro začátečníky – se zadrženým prstem v jednom hlasu.

Cvičení v kapitole *Dur und Moll*⁷¹ vychází z tónického kvintakordu. Žák má možnost poslechnout si stejnou melodii v durové i mollové tónině, přitom se seznámí s tónem es. Dosud naučené písně je doporučeno nyní zahrát i v mollové tónině s vlastním doprovodem. Nácvikem stupnice či podkladu palce se první díl Evropské klavírní školy nezabývá.

Hodnoty not nejsou v celé škole nijak vysvětleny. Ve skladbách se pracuje s notou čtvrtovou, půlovou a celou. Teprve na straně 62 se objevují noty osminové. Jejich délka je znázorněna pomocí čtvrtových not, pod kterými jsou vždy dvě osminové. K této látce se vztahuje cvičení *Gehen und Laufen*⁷², založené na principu českého jdeme, jdeme - utíkáme, utíkáme.

Rozdílem mezi staccatem a legatem se Emonts zabývá až v závěru školy, kde má žák rozhodnout, kam se který druh úhozu hodí lépe. Cvičení na nezávislost rukou, kde jedna ruka hraje legato a druhá staccato, je velmi náročné. Většina škol zařazuje pouze vzestupnou řadu pěti tónů v C dur, Emonts však používá i G dur a D dur a vymýšlí vlastní melodie. Dítě zde pak poprvé samo vymýšlí vhodný prstoklad. První díl školy je zakončen jednoduchou čtyřruční úpravou Beethovenovy Ódy na radost.

Evropská klavírní škola slouží i jako pracovní sešit, žák doplňuje hádanky a písně, které předtím hrál podle sluchu, přímo do připravených notových osnov apod. Škola obsahuje mnoho více či méně zdařilých sólových i čtyřručních skladbiček složených především samotným Emontsem. Její postup je snazší a přístupnější pro méně nadané děti než např. v Nové klavírní škole. I její grafická stránka je mnohem lákavější. Bohužel vysvětlení většiny nových prvků je nedostačující. Škola není učebnicí, ze které by si žák mohl sám doma připomenout a zopakovat probranou látku. Autor se zřejmě spoléhá na učitelův výklad v hodině

⁷⁰ Změna pětiprstové polohy uvnitř skladby

⁷¹ Dur a moll

⁷² Chůze a běh

a spolupráci s rodiči. Ne každý rodič je však hudebně vzdělán a tak mnohdy není schopen dítěti pomoci.

Závěr

Studium pramenů a literatury při koncipování mé bakalářské práce mi přineslo hlubší vhled do problematiky klavírní pedagogiky, což je pro mne velkým přínosem. Seznámila jsem se s koncepcí nejpoužívanějších klavírních škol současnosti na českých základních uměleckých školách a získala přehled o vývoji současné klavírní metodiky.

Přístup k výuce klavírní hry a jejím jednotlivým oblastem se v různých školách značně liší. Proto by měl mít každý pedagog přehled o dostupných výukových materiálech, bezpečně se v nich orientovat a nebát se seznamovat s nejnovějšími poznatky v této oblasti. Zároveň by měl být také schopen jejich objektivního srovnání a zhodnocení kladů a záporů.

Doufám, že by má bakalářská práce mohla pomoci budoucím učitelům klavírní hry při výběru vhodných materiálů k výuce jejich žáků.

Résumé

Tématem bakalářské práce je Klavírní školička Zdeny Janžurové a Milady Borové a její metodický postup při výuce předškolních a raně školních dětí. Práce je rozdělena do tří kapitol.

První kapitola se věnuje všeobecné koncepci Klavírní školičky, popisuje její klíčové myšlenky a specifika výuky předškolních a raně školních dětí.

Druhá kapitola pak podrobně rozebírá jednotlivé oblasti klavírní hry tak, jak jsou v Klavírní školičce probírány. Jako první podkapitola jsou uvedeny Hudební a pohybové hry, dále Rytmizace a melodizace říkadél, Principy čtení not, Klavírní technika a druhy úhozu, poslední podkapitola je věnována Hudebnímu obsahu a výrazu.

Třetí kapitola je srovnáním Klavírní školičky se třemi nejpoužívanějšími klavírními školami na českých základních uměleckých školách, a to s Novou klavírní školou, Klavírní školou pro začátečníky a Evropskou klavírní školou.

Zusammenfassung

Das Thema meiner Bachelorarbeit heißt Die Klaviervorschule von Zdena Janžurová und Milada Borová und ihr methodischer Vorgang bei dem Unterricht von Kindern im Vor- und frühen Schulalter. Die Arbeit hat drei Teile.

Das erste Kapitel widmet sich der allgemeinen Konzeption der Klaviervorschule, es beschreibt ihre Hauptgedanken und das Spezifikum des Unterrichts von Kindern im Vor- und frühen Schulalter.

Das zweite Kapitel analysiert dann grundsätzlich die einzelnen Gebiete des Klavierspiel, so wie sie in der Klaviervorschule durchgegangen sind. Dieses Kapitel enthält die Unterkapitel Musik- und Bewegungsspiele, Rhythmisierung und Melodisieren der Kinderreime, Grundsätze des Notenlesens, Die Klaviertechnik und Anschlagsarten und der letzte Unterkapitel befasst sich mit dem Inhalt und Ausdruck der Musik.

Das dritte Kapitel ist ein Vergleich der Klaviervorschule mit den drei an den Tschechischen Musikschulen am häufigsten verwendeten Klavierschulen, nämlich mit der Neuen Klavierschule, der Klavierschule für Anfänger und der Europäischen Klavierschule.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

BÖHMOVÁ, Zdenka; GRÜNFELDOVÁ, Arnoštka; SARAUER, Alois. *Klavírní škola pro začátečníky*. Vyd. 33. Praha : Editio Bärenreiter, 2000. 126 s. ISMN M-2601-0057-2.

EMONTS, Fritz. *Europäische Klavierschule*. Mainz : Schott Music International, 1992. 88 s. ISBN 3-7957-5002-4.

JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVÁ, Milada. *Klavírní školička pro děti 4 -7 leté*. Praha : Schott Music Panton, 2007. 215 s. ISMN M-2050-0648-8.

JANŽUROVÁ, Zdena; BOROVÁ, Milada. *Nová klavírní škola 1. díl*. Praha : Schott Music Panton, 2009. 149 s. ISMN M-2050-0600-6.

OPLIŠTILOVÁ, Iva; HANČILOVÁ, Zuzana. *Klavírhárky. Pracovní sešit 1*. Praha : WinGra, 2003. 59 s. ISMN: M-706526-01-0.

OPLIŠTILOVÁ, Iva; HANČILOVÁ, Zuzana. *Klavírhárky. Přípravný pracovní sešit*. Vyd. 1. Praha : Editio Bärenreiter, 2009. 39 s. ISMN 979-0-2601-0464-8.

ŠIMKOVÁ, Ludmila. *Klavírní prvouka*. Vyd. 4. Praha : Editio Bärenreiter, 2009. 144 s. ISMN 979-0-2601-0436-5.

Literatura

BÖHMOVÁ, Zdenka; GRÜNFELDOVÁ, Arnoštka. *Methodika elementární hry na klavír*. Vyd. 2. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957. 62 s.

BOROVÁ, Milada. *Příprava nadaných dětí předškolního věku ke klavírní hře*. Vyd. 1. Praha : Panton, 1972. 33 s.

CHALOUPKOVÁ, Eliška. „*Předškolní estetická výchova*“ v *Zuš v Dubí*. Teplice : Konzervatoř Teplice, 2008. 34 s.

JUDOVINA-GALPERINA, Taťána Borisovna. *U klavíru bez slz aneb Jsem pedagog dětí*. Vyd. 1. Brno : LYNX, 2010. 149 s. ISBN 80-902932-0-4.

ŠTEFEK, František. *My jsme malí muzikanti : První kroky. Moje psychologie : 4. speciální edice*. Listopad 2009, 11, s. 21-22. ISSN 1802-2073.

TICHÁ, Libuše. *Slyšet a myslet u klavíru : Práce na rozvoji talentu interpreta - klavíristy*. Vyd. 1. Praha : Nakladatelství Akademie múzických umění, 2009. 174 s. ISBN 978-80-7331-151-3.

Přílohy

Seznam příloh

- 1/ Klavírní školička – notová osnova s houslovým klíčem
- 2/ Klavírní školička – ukázka ilustrací
- 3/ Klavírní školička - ukázka ilustrací
- 4/ Klavírní školička – ilustrace ke hře Hrajeme si na dirigenta
- 5/ Klavírní školička – ilustrace k písni Káčátka se batolí
- 6/ Nová klavírní škola 1. díl – ukázka ilustrací
- 7/ Nová klavírní škola 1. díl – ukázka ilustrací
- 8/ Nová klavírní škola 1. díl – ukázka ilustrací
- 9/ Europäische Klavierschule Band I – ukázka ilustrací – pravá a levá ruka
- 10/ Europäische Klavierschule Band I – ukázka ilustrací – skupiny černých kláves
- 11/ Europäische Klavierschule Band I – ukázka ilustrací - Glockenspiel
- 12/ Europäische Klavierschule Band I – ukázka ilustrací - protipohyb
- 13/ Europäische Klavierschule Band I – skladba Dr. Faust's Jux mit schwarzen Tasten s ilustrací
- 14/ Europäische Klavierschule Band I – ukázka ilustrací – číslování prstů
- 15/ Europäische Klavierschule Band I – ukázka ilustrací – Spielen nach Gehör
- 16/ Klavírníčky – Přípravný pracovní sešit - Hůlky
- 17/ Klavírníčky – Pracovní sešit 1 – desetilinkový tónový systém, zrcadlové zobrazení tónů c^1 , g^1 a f malé

Příloha č. 1

Příloha č. 2

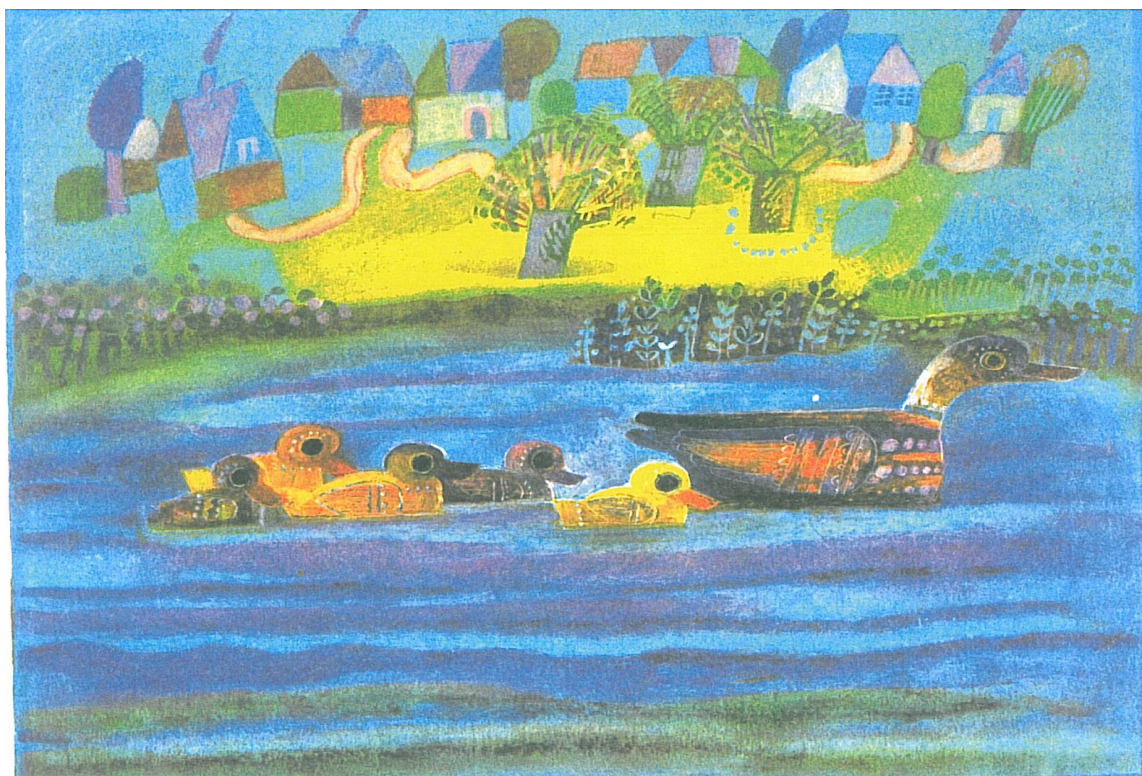
Příloha č. 3

Příloha č.4

Příloha č. 5

Příloha č. 6

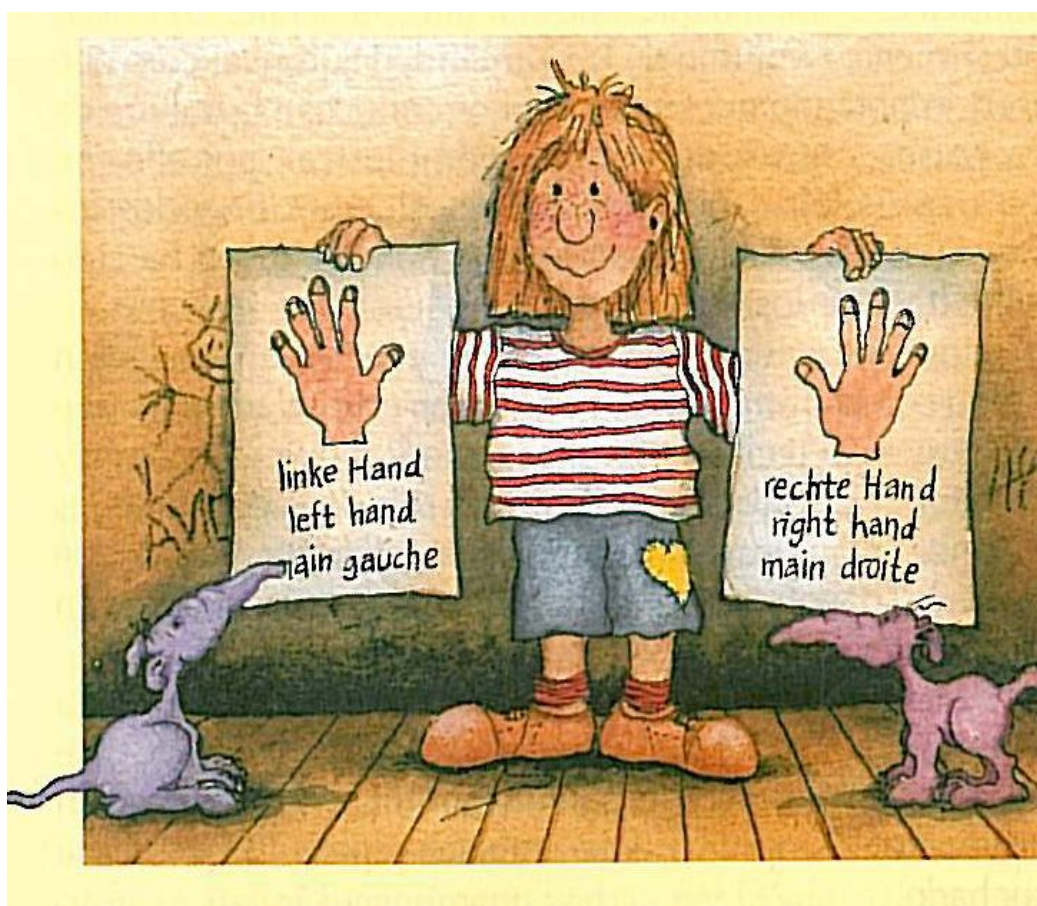
Příloha č. 7

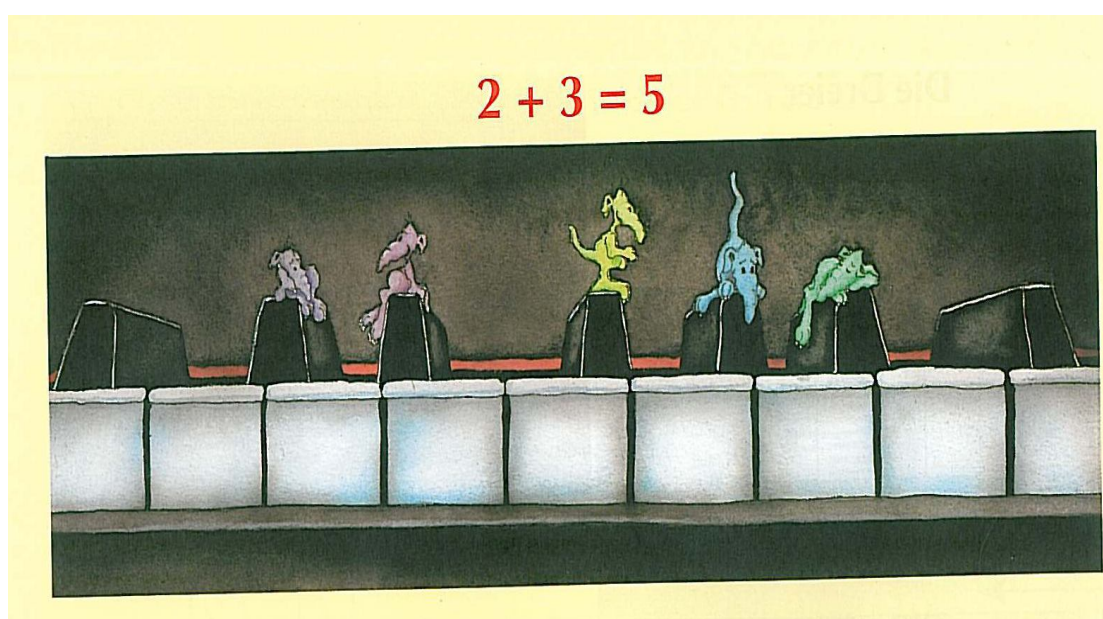
Příloha č. 8

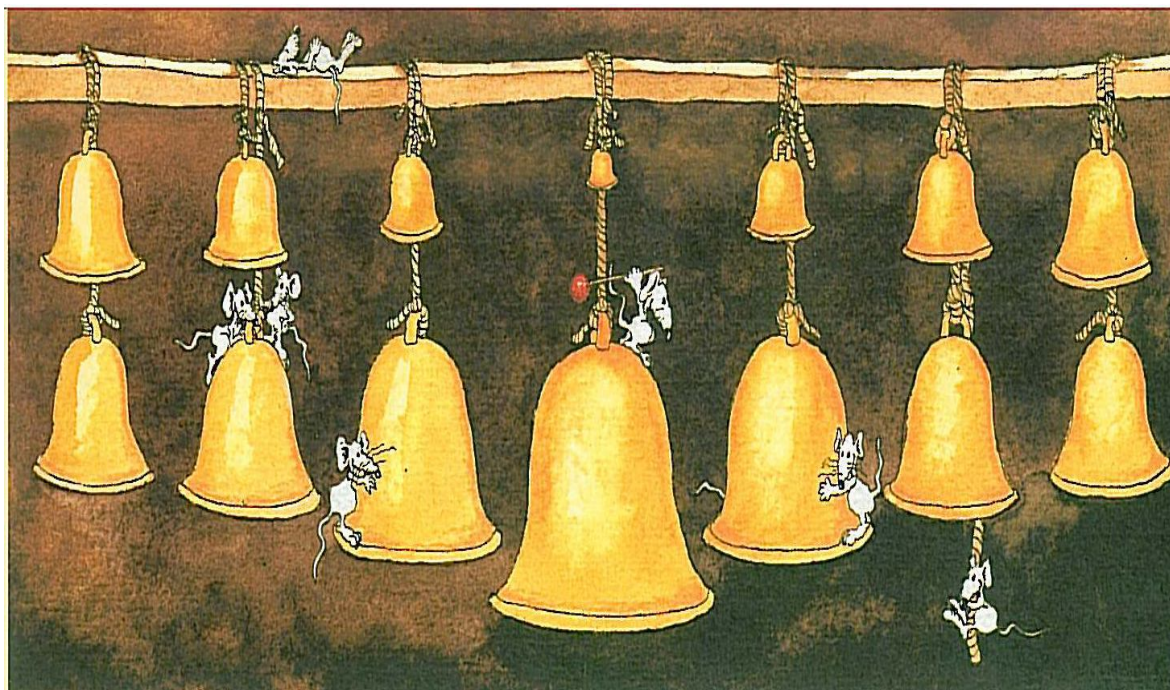
Příloha č. 9

Příloha č. 10

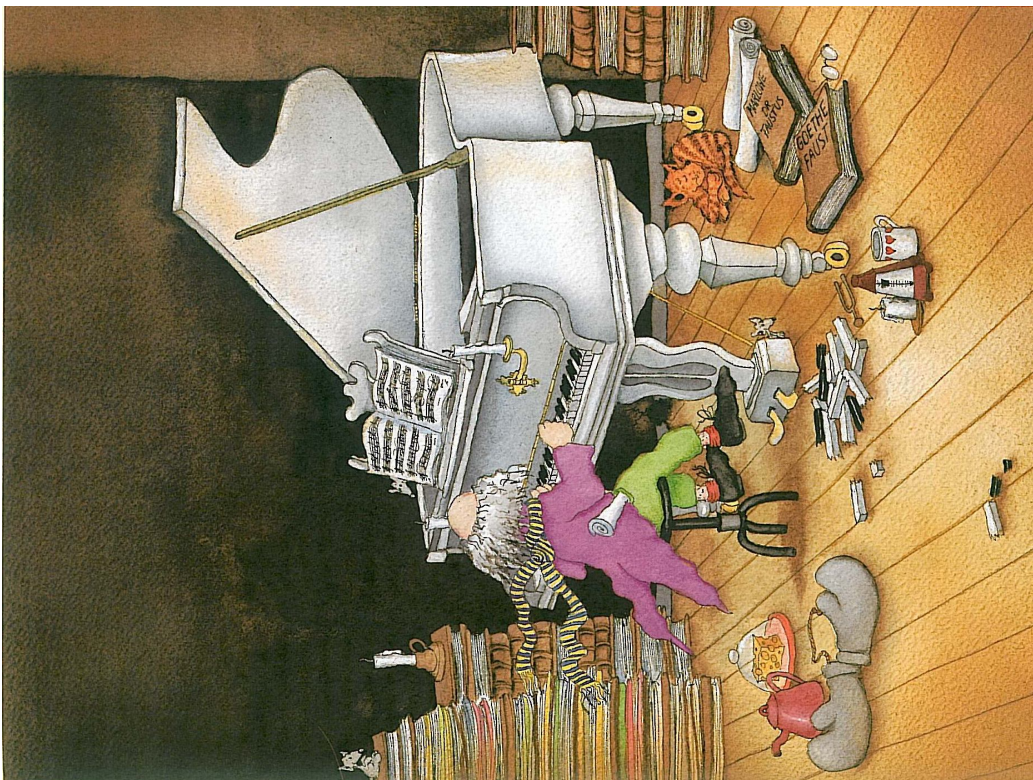

Příloha č. 11

Příloha č. 12

Dr. Faust's Jux mit schwarzen Tasten
 Having Fun with Black Keys
 Farce sur les touches noires

A Refrain
 mit der Faust spielen • play with your fist • jouer avec ton poing

B Couplet 1
D.C.

C Couplet 2
 8va
D.C.

D Couplet 3
 Reimenfolge • pattern • modèle: ||: A || B - A - C - A - D - A
D.C.

Secondo

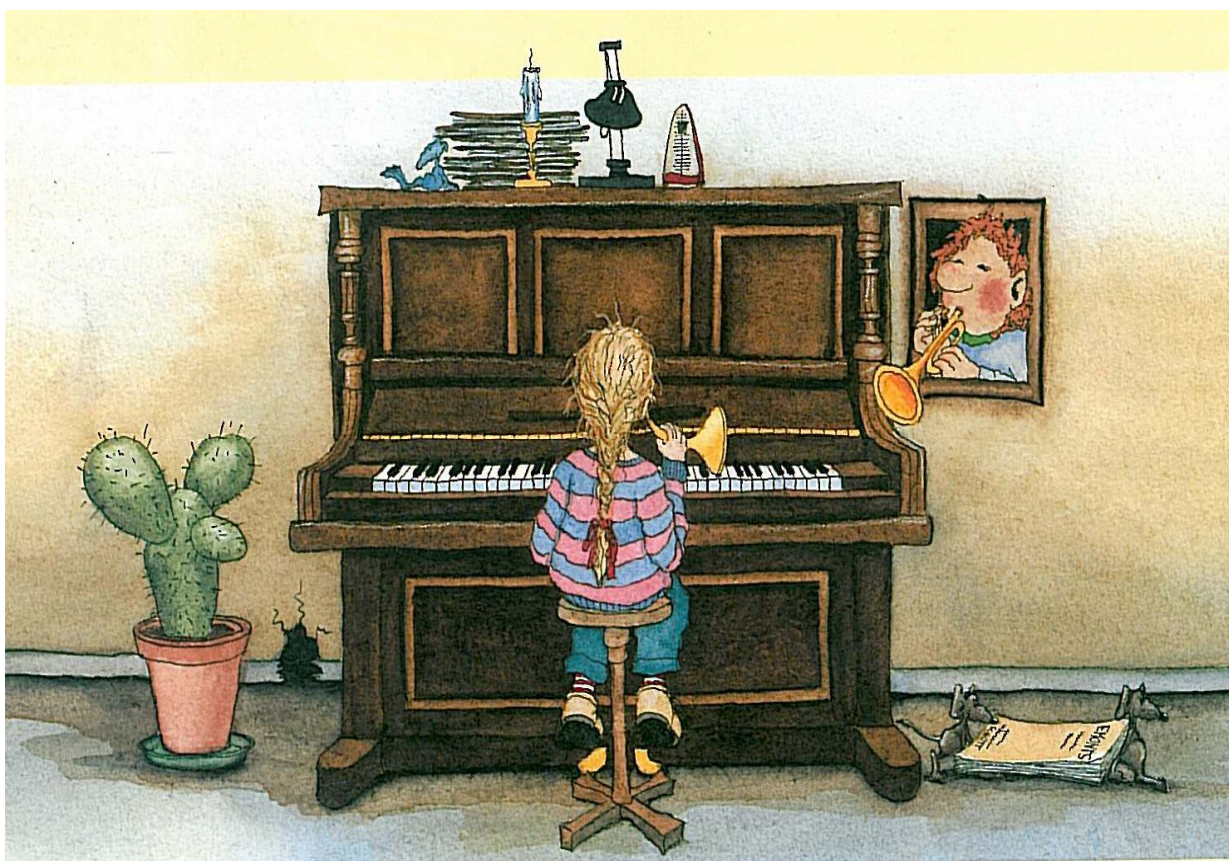
Refrain (mit 2 Händen • with 2 hands • à deux mains)
 R R R
 2 3 4 4 3 2 2
 L L L

© U. Schein's Schöne, Mainz, 1992

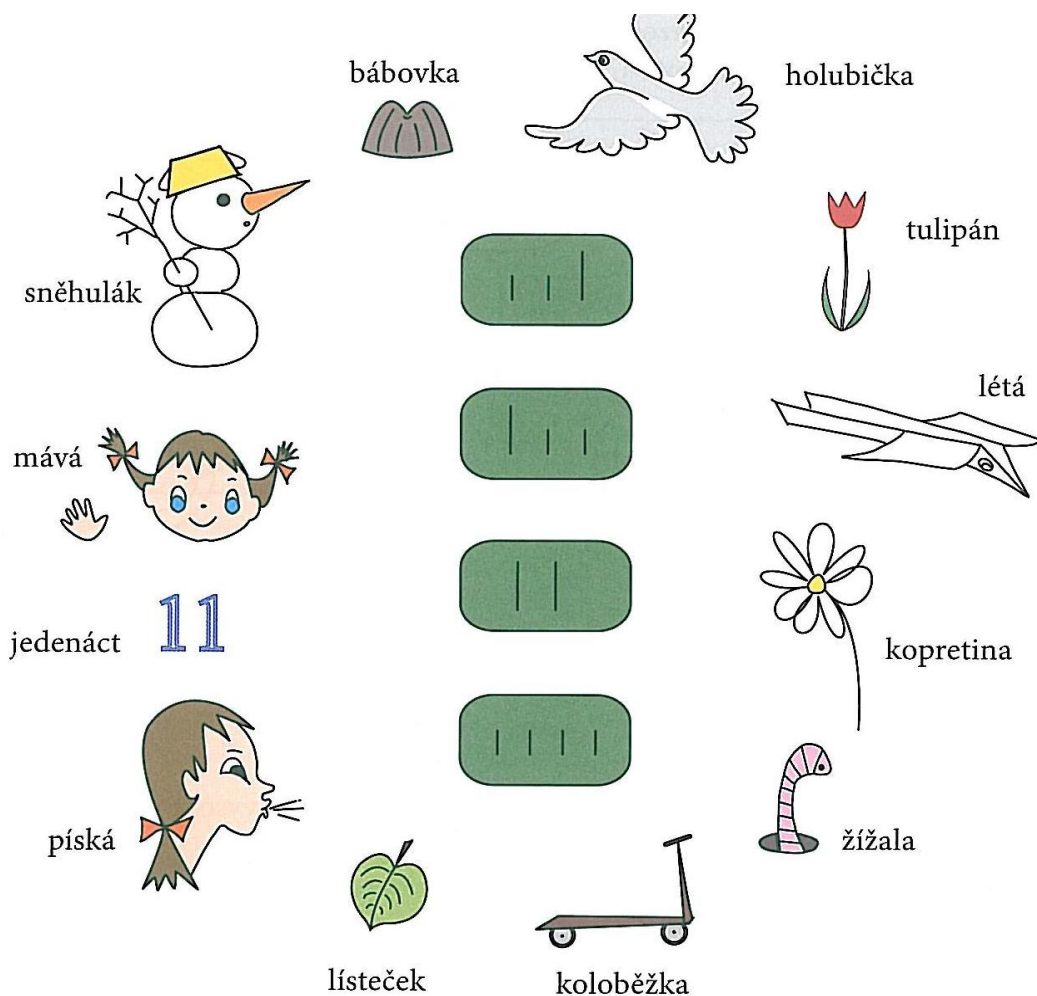
Příloha č. 14

Příloha č. 15

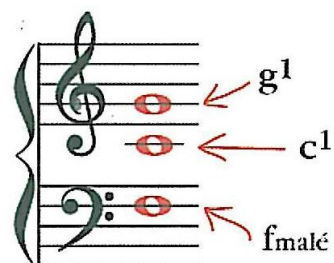

Příloha č. 16

Příloha č. 17

Nota g^1 leží na druhé lince,
G klíč se kolem ní kroutí.

Malé f leží zrcadlově na druhé
lince shora, která prochází
mezi tečkami F klíče.